

SAVAŞ BÖLGESİNE GERİ GÖNDERİLDİLER

TÜRKİYE'NİN SURİYELİ MÜLTECİLERE YÖNELİK HUKUKA AYKIRI
SINIR DIŞI UYGULAMALARI

AMNESTY
INTERNATIONAL

Uluslararası Af Örgütü, 7 milyondan fazla insanın herkesin insan haklarından yararlandığı bir dünya için mücadele ettiği küresel bir harekettir.

Vizyonumuz, her insanın, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ve diğer uluslararası insan hakları standartlarında yer verilen tüm insan haklarından yararlanabilmesini sağlamaktır.

Uluslararası Af Örgütü, hükümetlerden, siyasi ideolojilerden, ekonomik çıkarlardan ve dinlerden bağımsız olup, gelirlerini büyük ölçüde üyelik aidatlarından ve bağışlardan sağlamaktadır.

© Amnesty International 2019

Aksi ifade edilmediği müddetçe, bu belgedeki içerik Creative Commons (atıf, ticari olmayan, türetilmemiş, uluslararası 4.0) tarafından lisanslıdır.

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/legalcode>

İzinler konusunda daha fazla bilgi için lütfen internet sayfamızı ziyaret edin: www.amnesty.org

Uluslararası Af Örgütü dışındaki bir telif hakkı sahibine atfedilen içerikler Creative Commons lisansına tabi değildir.

İlk kez 2019 yılında yayımlanmıştır

Amnesty International Ltd

Peter Benenson House, 1 Easton Street

London WC1X 0DW, UK

Endeks: EUR 44/1102/2019

Orijinal dili: İngilizce

amnesty.org

Kapak Fotoğrafı: Kuzeybatı Suriye'deki İdlib kentine yapılan hava saldırısıyla yarattığı tahribatı gösteren bu fotoğraf 14 Mart 2019 tarihinde çekildi.

© Muhammad Haj Kadour/AFP/Getty Images

İÇİNDEKİLER

ÖZET	5
METODOLOJİ	7
SAVAŞ BÖLGESİNE GERİ GÖNDERİLDİLER	8
TÜRKİYE'DEKİ SURİYELİ MÜLTECİLER	8
SURİYE'DEKİ İNSANLIK AÇISINDAN KABUS OLAN DURUM	9
TÜRKİYE HUKUKA AYKIRI FİİLLERİNİ İNKÂR EDİYOR	10
SURİYE'DEKİ TEHLİKEYE SINIR DIŞI EDİLENLER	12
TÜRKİYE'DE KORKU İÇİNDE YAŞAMAK	16
BİR HUKUK YOLU BULUNMUYOR	17
TAVSİYELER	18
TÜRKİYELİ YETKİLİLERE TAVSİYELER	18
AVRUPA BİRLİĞİ'NE VE ULUSLARARASI TOPLUMA TAVSİYELER	19
BMMYK'YA TAVSİYELER	19

TERİMLER SÖZLÜĞÜ

TERİM	TANIM
GlGM	Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, İçişleri Bakanlığı bünyesinde bulunan ve mültecilerin korunması da dâhil olmak üzere Türkiye'deki göç ve sığınma işlerinden sorumlu kurum.
IGİM	İl Göç İdaresi Müdürlüğü, GlGM'in taşra teşkilatı.
MÜLTECİ	Geri döndüğü takdirde zulme uğramaktan haklı nedenle korktuğu için menşe ülkesinin dışında bulunan kişi. Uluslararası Af Örgütü, önceleri Suriye'de ikamet eden Filistinliler de dâhil olmak Suriye'deki çatışmalardan kaçan herkes için mülteci ifadesini kullanmaktadır.
GEÇİCİ KORUMA	Türkiye'de çatışmalardan kaçan Suriyelilere "Geçici Koruma" adı verilen bir yasal statü verilmiştir. Bu statü, Suriyelilerin, diğer sığınma arayan kişilerce eşit bir şekilde sağlık, eğitim ve diğer haklara erişimlerini sağlamaktadır. Ancak, bu statünün geçici olması, Türkiye'li yetkililer tarafından sona erdirilebileceği anlamına gelmektedir. Türkiye'deki Suriyelilere kayıtlarının tamamlanmalarının ardından, birçokları tarafından <i>kimlik</i> olarak da bilinen Geçici Koruma Kimlik Belgesi tanzim edilmektedir.
BMMYK	Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, BM'nin mülteci örgütü.

ÖZET

“Cennet ve cehennem arasındaymışım gibi hissettim. Tek isteğim herhangi bir yere varabilmektir. Sadece sona ermesini bekliyordum. Düşünün ki 26 saatinizi yalnızca bir bardak su ve yarım sandviçle bir otobüste geçiriyorsunuz. Her iki saatte bir jandarma gelip bize vuruyor ve uyandırıyor.”

8 çocuk babası Ferit, 20 Temmuz 2019 tarihinde Türkiye’den Suriye’ye ne şekilde sınır dışı edildiğini anlatıyor.

Suriye’nin Halep şehriden gelen 40 yaşındaki Ferit*, 3 Temmuz 2019’da İstanbul Esenyurt’ta işten çıkarken polis onu durdurdu ve kimliğini göstermesini istedi. Polis memurları Ferit’in Şanlıurfa’da kayıtlı olduğunu gördükten sonra onu bir otobüse bindirdi ve Pendik’teki bir gözetim merkezine götürdü. Ferit bu gözetim merkezinde bir hafta kadar tutulduktan sonra Edirne’deki başka bir gözetim merkezine götürüldü ve burada 18 Temmuz’da bir belgeyi imzalaması istendi. Anlatılanlara göre, Arapça tercüman bunun sadece Ferit’e bir battaniye verildiğini doğrulayan bir belge olduğunu söyledi. Ancak Ferit belgedeki Arapça metni okuduğunda bunun Suriye’ye geri dönmek istediğini belirten bir belge olduğunu anladı ve tercümanla tartıştı. Bunun üzerine ise tercümanın belgeye kendi imzasını attığı ve parmak izini bastığı söyleniyor. Ferit, diğer 32 erkek ve jandarmalarla birlikte büyük bir otobüse bindirildiğini, jandarmaların yolculuk sırasında onlara vurduğunu belirtti. Otobüs 26 saat sonra Bab El-Hava sınır kapısına ulaştı ve Ferit 20 Temmuz’da kuzeybatı Suriye’deki Idlib’e giriş yaptı. Eşi ve üç çocuğu İstanbul’da kimsesiz kalmıştı, bu nedenle Ferit’in yanına geldiler. Ferit, ailesinin onun yanına gelmek dışındaki tek seçeneğinin sokaklarda dilenmek olduğunu söyledi.

Bu rapor, hiç kimsenin Suriye’ye sınır dışı edilmediğini söyleyen Türkiye yetkililerinin iddialarının aksine, 2019 ortalarında, Türkiye’nin dört bir yanında muhtemelen yüzlerce mültecinin toplandığını, gözetim altına alındığını ve isteği dışında dünyanın en tehlikeli ülkelerinden birine götürüldüğünü ortaya çıkarıyor. Birçok kişi çalışırken ya da sokakta yürürken yakalandı ve İstanbul’dan sınır dışı edildi. Uluslararası Af Örgütü, on dördü Temmuz ayında olmak üzere 25 Mayıs ile 13 Eylül 2019 arasında 20 zorla geri gönderilme vakasını ayrıntılarıyla belgeledi.

Türkiye yetkilileri, bu hukuka aykırı sınır dışı uygulamalarını “gönüllü geri dönüş” adı altında maskeliyor ve yıllar içinde toplamda 315 binin üzerinde Suriyelinin kendi hür iradeleriyle Türkiye’den ayrıldığını öne sürüyor. Buna karşılık, Suriyeliler tutarlı bir şekilde “gönüllü geri dönüş” belgelerini imzalamaları için yanlış yönlendirildiklerini ya da korkutulduklarını veya darp edildiklerini söylüyor. Ayrıca bazı kişiler, sınıra götürülürken yolda jandarma tarafından dövüldüğünü belirtiyor. Sınır dışı edilenlerin hepsi Suriye’nin kuzeybatısına (Idlib’e veya Halep’e) götürüldüklerini, 18 kişi ise Bab El-Hava sınır kapısından giriş yaptıklarını söyledi. Sınır dışı edilenlerin büyük çoğunluğu yetişkin erkeklerdi, ancak bazı aileler de sınır dışı edildi. Yalnızca ailenin geçimini sağlayan kişinin sınır dışı edildiği durumlarda bile zaman zaman aileler Türkiye’de hayatlarını sürdüremeyecek durumda kaldı ve bu nedenle daha sonra kendileri Suriye’ye gitti. Türkiye’ye tekrar giriş yapanlar (neredeyse her durumda kaçakçılara büyük tutarlarda para vererek) Geçici Koruma Kimlik Belgelerinin iptal edildiğini fark etti. Bu belgelerin avukatların yardımıyla bile yenilenmesi neredeyse imkansız olduğundan, mülteciler temel hizmetlere erişimleri olmaksızın yüksek derecede sınır dışı edilme

* Araştırma kapsamında görüşme yapılan Suriyelileri korumak için yalnızca takma isimler kullanılmıştır.

riski altında evlerinde mahsur durumda kalıyor. Geçerli kimlik belgesi olmayanlar Türkiye'den Suriye'ye sınır dışı edilmekten korktukları için sonradan Yunanistan'a sığındı, bir kişi ise Sudan'a sığındı.

Türkiye 2019'dan önce de mültecileri ağır insan hakları ihlallerine uğrayabilecekleri Suriye'ye sınır dışı etmişti, ancak ülke içi gelişmelerin hukuka aykırı olan geri göndermelere ivme kazandırdığı görülüyor. 2018 ve 2019'da ekonomi bocaladı, insanların gelirine göre yaşam maliyetleri yükseldi. Kamuoyunda Suriyeli mültecilere verilen desteğe yönelik eleştiriler arttı. Adalet ve Kalkınma Partisi bu yılın Mart ve Haziran aylarında başkent Ankara'da ve ülkenin en büyük kenti olan İstanbul'da belediye seçimlerini kaybetti. 2019'un ortalarından itibaren Türkiye yetkililerinin mültecilere yaklaşımı, özellikle İstanbul'da değişti. İstanbul Valiliği Temmuz ve Ağustos 2019'da çeşitli duyurular yaparak, İstanbul'da kayıtlı olmayan Suriyelilerin kayıtlı oldukları ile dönmelerini, hiç kayıtlı olmayanların ise kayıt olmak için başka bir ile gitmelerini istedi. Suriyeden gelen mültecilere bu talimatlara uymaları için 30 Ekim 2019'da kadar süre tanındı.

Suriyeli mültecilerin Türkiye'den sınır dışı edilmesi, hükümetin Suriye topraklarında sınır boyunca uzanan 32 kilometre derinliğinde silahsızlandırılmış bir "güvenli bölge" kurma planları bağlamında anlaşılmalıdır. Bu politikanın ardındaki gerekçe kısmen, Türkiye hükümetinin de bizzat açıkladığı gibi, Türkiye'deki 3 milyon 600 bin Suriyeli mültecinin bir kısmının veya tamamının o bölgede yeniden yerleştirilmesi hedefidir.

Türkiye'nin Suriye'de bir "güvenli bölge" kurma planları doğrultusundaki son hamlesi, 9 Ekim 2019'da kuzeydoğu Suriye'de başlattığı askeri harekât oldu. Türkiye ile kontrolü altındaki Suriyeli silahlı gruplar, Kürtlerin öncülüğündeki silahlı gruplardan oluşan ittifakın elinde tuttuğu topraklara girdi ve bir haftadan daha kısa bir süre içinde ağır ihlaller ve savaş suçları işledi. Türkiye ve ona bağlı Suriyeli güçler, bu harekât sırasında yargısız infazlar yaptı, sivillerin ölmesine veya yaralanmasına yol açan hukuka aykırı saldırılar gerçekleştirdi ve 160 binin üzerinde Suriyelinin yerinden edilmesine neden oldu. Avrupa Birliği (AB) ülkeleri bu askeri harekâtı eleştirdiğinde Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan Türkiye'deki 3 milyon 600 bin Suriyeli mülteciyi Avrupa'ya gönderme tehdidinde bulundu. Bu raporda sözü geçen 20 kişinin de sınır dışı edildiği kuzeybatı Suriye'ye gelince; Suriye hükümeti, Ocak ve Haziran 2019 arasında İdlib eyaletinde çok sayıda hukuka aykırı saldırı gerçekleştirdi. İnsani yardım grupları 2019 ortalarında bu bölgeyi "insanlık açısından bir kâbus" olarak tanımlıyor, sivillerin "şiddetin tırmanması nedeniyle her an ölümcül tehlike altında" olduğunu ifade ediyordu.

Türkiye ve Rusya, 22 Ekim 2019'da Suriye'nin Tel Abyad ve Rasulayn kasabaları arasında kalan 32 kilometre derinliğinde ve 120 kilometre genişliğindeki bölgeyi Türkiye'nin kontrol etmesine izin veren bir mutabakat imzaladı. Mutabakat metninde "mültecilerin güvenli ve gönüllü bir şekilde geri dönüşünü kolaylaştırmak" için ortak çalışma yapılacağı da belirtiliyor.

Suriye'de insan haklarına yönelik tehlikelerin niteliği ve şiddeti, mevcut durumda Suriye'ye yapılan tüm sınır dışı uygulamalarını hukuk dışı kılmaktadır. Üstelik, geri gönderilen insanlar buna benzer tehlikelere doğrudan maruz kaldı. Yukarıda bahsi geçen Ferit, Türkiye'den sınır dışı edildikten sonra Halep'in kuzeybatısındaki Aziz şehrine gitti. Uluslararası Af Örgütü araştırmacıları, 13 Ekim'de Ferit'le telefonda konuştukları sırada bir patlama sesi duydu ve sonrasında bağlantı koptu. Araştırmacılarımız yeniden bağlantı kurduklarında Ferit şunları söyledi: "Tam şu an yakınımıza dört bomba düştü ama ağaçların arasına düştüler. Sorun yok, ben alışkınım." Yunanistan'a geçmek isterken Türkiye sahil güvenliği tarafından yakalanan ve sınır dışı edilen Suriyeli Hristiyan John, Suriye'ye vardıktan sonra İdlib'de bir hafta boyunca El Kaide'yle bağlantılı İslamcı bir grup olan El-Nusra tarafından alıkonulduğunu söyledi ve "Korkunçtu. [...] Sağ çıkmam bir mucizeydi" dedi. 28 yaşında Lazkiyeli Muhammed ise 25 Mayıs 2019'da sınır edildikten sonra 19 Ekim'de İdlib'den yazdığı kısa mesajda şu ifadeleri yer verdi: "Şu an hava bombardımanları beklemede, ama [Suriye'de] çok çok fazla insan hakları ihlali var."

Türkiye'nin Suriyeli mültecileri hayatlarının tehlike altında olacağı Suriye'ye zorla geri göndermesi tehlikeli ve hukuka aykırı bir uygulamadır ve bu uygulamaya derhal son verilmelidir. Türkiye yetkililerinin, Suriye'de çatışmaların başladığı 2011'den bu yana Suriye'den gelen milyonlarca mülteciye barınma sağlamak için çok büyük miktarda kaynak ayırdığı da kabul edilmelidir. Türkiye yetkilileri, özellikle de Avrupa Birliği ülkeleri ve diğer varlıklı ülkelerin kötü siciliyle kıyaslandığında, bu çabalarından dolayı takdiri hak ediyor. Uluslararası Af Örgütü, Suriye'de savaşın başladığı 2011'den bu yana geçen sekiz yıl içinde yeni bir sığınma sistemi kuran ve milyonlarca Suriyeli kadın, erkek ve çocuğa barınma sağlayan Türkiye yetkililerinin cömertliğinin farkındadır. Fakat bu başarılar ne Türkiye'yi uluslararası hukuk ve iç hukuk gereğince Suriyeli mültecilere yönelik süregelen yükümlülüklerinden muaf kılar ne de bu raporda belgelenen hukuka aykırı uygulamalara ilişkin eleştirileri yumuşatabilir.

Uluslararası Af Örgütü, Türkiye'ye, Suriyeli mültecileri zorla sınır dışı etmeye son vermenin yanı sıra, sınır dışı edilen mültecilerin Türkiye'ye yeniden güvenli bir şekilde girebilmesini ve temel hizmetlere erişebilmesini sağlama çağrısında bulunuyor. Ayrıca Uluslararası Af Örgütü, uluslararası topluma, Türkiye'den gelen Suriyeli mültecilere ayrılan yeniden yerleştirme kotalarını büyük ölçüde artırma çağrısı yapıyor.

SAVAŞ BÖLGESİNE GERİ GÖNDERİLDİLER

TÜRKİYE'NİN SURIYELİ MÜLTECİLERE YÖNELİK HUKUKA AYKIRI SINIR DIŞI UYGULAMALARI

Uluslararası Af Örgütü

METODOLOJİ

Bu rapor, Temmuz 2019 ve Ekim 2019 tarihleri arasında gerçekleştirilen masa başı ve saha araştırmalarına dayanarak hazırlandı. Araştırmacılar, masa başı araştırması kapsamında Türkçe yayın yapan medya ve sivil toplum örgütlerince yayımlanan raporları, Türkiye yetkililerin yayımladığı belge ve istatistikleri, BM ve AB tarafından yayımlanan raporları, uluslararası STK'ların raporlarını, Suriyeli ve Türkiye STK kaynaklarını, akademik çalışmaları ve uluslararası medya kaynaklarını inceledi. Saha çalışması kapsamında ise Uluslararası Af Örgütü araştırmacıları Temmuz 2019 tarihinde Hatay ve İstanbul illerine ziyaretler gerçekleştirdi ve Ekim 2019 tarihinde de İstanbul'a geri döndü.

Araştırmacılar bu rapor kapsamında 28 Suriyeliyle görüşmeler gerçekleştirdi. Bu görüşmelerden 6'sı yüz yüze, 22'si de telefon üzerinden gerçekleştirildi. Görüşmelerin yapıldığı esnada bu kişilerden 13'ü Suriye'de, 13'ü Türkiye'de, 1'i Sudan'da ve 1'i de Yunanistan'daydı. Görüşülen Suriyelilerin büyük bir çoğunluğu (25'i) erkek, 3'ü ise kadındı. Görüşülen kişilerce aktarılan tanıklıklar, kayıt belgeleri de dâhil olmak üzere belgeye dayalı delillerle teyit edildi. **Bu araştırma kapsamında görüşülen Suriyelileri korumak için yalnızca takma isimler kullanıldı.**

Araştırmacılar, ayrıca, zorunlu göç alanında faaliyet gösteren 7 sivil toplum kuruluşunun çalışanları, 11 Türkiye avukat ve 3 gazeteciyle de görüşmeler gerçekleştirdi. Bu kişilerin isimleri ve çalıştığı kurumlar, kendilerinin talebine istinaden anonim tutuldu ve bazı görüşmelerin gerçekleştirildiği tarih ve yere ilişkin bilgiler de gizli tutuldu.

Bu raporda, on dördü Temmuz ayında olmak üzere 25 Mayıs ile 13 Eylül 2019 arasında gerçekleştirilen hukuka aykırı 20 zorla geri gönderme vakayı belgeleniyor. Bu ayrıntılı vakalar esasen çok daha büyük çaplı bir soruna işaret eden vakalar olma özelliğini taşıyor. Resmi istatistikler olmaksızın gerçekleştirilen sınır dışı işlemlerinin sayısını tahmin etmek zor olsa da geçtiğimiz birkaç ay içinde bu sayının yüzlerce olması muhtemel görünüyor. Bu raporda belgelenen 20 vakada, sınır dışı edilen kişiler, bindirildikleri her otobüste kendileriyle birlikte (sayıları 35 ila 60 arasında değişen) birkaç düzine insan daha olduğunu ifade etti. Bu da ortada birkaç yüz insandan oluşan bir örneklem anlamına geliyor. Uluslararası Af Örgütü, her ne kadar sözü edilen bu otobüslerdeki her bir kişinin durumunu teyit etme imkânı bulamamış olsa da, tüm yolcuların ellerinin plastik kelepçelerle bağlanmış olması ve bu kişilere refakat eden silahlı jandarma görevlilerince gerçekleştirilen kötü muamele de dâhil olmak üzere bu yolculuklarda yaşanan bazı unsurlar, kuvvetli bir biçimde bir zorlama olduğuna işaret ediyor.

İçişleri Bakanlığı'nın mültecileri korumakla görevli organı olan Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (GİGM), Uluslararası Af Örgütü tarafından 1 Temmuz 2019 tarihinde iletilen görüşme talebini geri çevirdi ve 23 Eylül 2019 tarihinde iletilen bir diğer görüşme talebine ise yanıt vermedi. GİGM, ayrıca, Uluslararası Af Örgütü tarafından kendilerine aynı gün iletilen yazılı sorulara da cevap vermedi. GİGM, Uluslararası Af Örgütü tarafından kendileriyle yayımdan önce paylaşılan bu rapora ilişkin olarak ise, 23 Ekim günü verdiği cevapta raporda yer verilen bulguları ret ederek şu açıklamada bulundu: "Gönüllü geri dönüşler uluslararası hukuka uygun olarak gerçekleştirilmektedir ve Suriye'ye gönüllü olarak geri dönen şahıslar, Fırat Kalkanı ve Zeytin Dalı Harekatları vasıtasıyla ülkemizde güvenliği temin edilen bölgelere yerleştirilmişlerdir. Suriyeli mültecilerin sınır dışı edildikleri şeklindeki iddialar tamamıyla mesnetsizdir. Bu kişiler yalnızca gönüllü olarak geri dönmektedirler." Bu raporu yayımlanmasından önce kendileriyle paylaştığımız İçişleri Bakanlığı rapordaki bulgulara dair herhangi bir yanıt vermedi.

SAVAŞ BÖLGESİNE GERİ GÖNDERİLDİLER

TÜRKİYE'DEKİ SURİYELİ MÜLTECİLER

Türkiye, 2011 yılında başlayan çatışmalardan ötürü komşu ülke Suriye'den kaçan kadın, erkek ve çocuklar için orantısız bir sorumluluğu üstlenmek durumunda kaldı. Türkiye hâlihazırda 3,6 milyonu Suriye'den ve yaklaşık 400 bini de diğer ülkelerden gelen mülteci ve sığınmacılara ev sahipliği yapıyor.¹ Yine Türkiye, büyük ölçüde Suriye'den gelen kişilere yönelik olarak ve ciddi masrafları üstlenerek, göç alanında kanun ve düzenlemeler çıkardı, yeni bir sığınma sistemi ve yeni bir sivil kurum (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, GİGM) tesis etti, güney sınırı boyunca kamplar inşa etti ve Suriyelilerin okullara ve hastanelere erişimlerini sağladı. Tüm bu tedbirlerin maliyeti konusunda net bir rakam olmasa da Türkiyeli yetkililer 2011 yılından beri 40 milyar ABD Doları (36 milyar Euro) harcandığını ifade ediyor.²

Ancak Türkiye'nin aksine, Avrupa'daki ülkeler ve dünyadaki en zengin siyasi blok olan Avrupa Birliği (AB), sahip oldukları enerjinin büyük bir kısmını sığınma arayan kişileri topraklarından uzak tutmaya ve bazı durumlarda da mültecilere yardım sağlayan ya da onları denizde boğulmaktan kurtarmaya çalışan kişileri yargılamaya harcadı.³ 2015 yılından beri Avrupa'daki ve diğer yerlerdeki müreffeh ülkeler Türkiye'den toplamda 36 binden az Suriyeli mülteciyi yeniden yerleştirme yoluyla kabul etti ve bu rakam, Türkiye'deki Suriyeli nüfusunun yaklaşık %1'ine tekabül ediyor.⁴ Mart 2016 tarihinde ise AB, Türkiye'ye, çokça eleştirilen AB-Türkiye Mutabakatı⁵ çerçevesinde, diğerlerinin yanı sıra, Türkiye'nin mültecilerin kendi topraklarından ayrılmasını ve Avrupa'ya erişimlerini engellemesi karşılığında 6 milyar Euro tutarında bir meblağı ödemeyi taahhüt etti. 30 Eylül 2019 tarihi itibarıyla, bu rakamın 2,57 milyar Euro büyüklüğündeki kısmı ödendi.⁶

Türkiyeli yurttaşlar ve Suriye'den gelen mülteciler arasında gerilimi tam anlamıyla ölçmek oldukça zor olsa da söz konusu gerilimin tırmanışa geçtiği izlenimi mevcut. 29 Haziran 2019 tarihinde İstanbul'un Küçükçekmece ilçesinde kalabalık bir grup, Suriyelilere ait dükkânları ve diğer mülkleri ateşe verdi.⁷ Benzer bir biçimde, 19 Eylül 2019 tarihinde Adana ilinde, Suriyelilere ait onlarca dükkân, Suriyeli bir mülteci tarafından işlendiği iddia edilen bir suça ilişkin doğru olmayan söylentilerin yayılmasının ardından yakılıp

¹ BMMYK, *Turkey: Operational Update 2019*, Haziran 2019,

<http://reporting.unhcr.org/sites/default/files/UNHCR%20Turkey%20Operational%20Update%20-%20June%202019.pdf>, s. 1.

² Peter Beaumont ve Helena Smith, "Erdoğan: I'll Let Syrian Refugees Leave Turkey for West Unless Safe Zone Set Up", 5 Eylül 2019, *The Guardian*, <https://www.theguardian.com/world/2019/sep/05/erdogan-ill-let-syrian-refugees-leave-turkey-for-west-unless-safe-zone-set-up>.

³ Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Savunucuları Özel Raportörünün Raporu, 16 Ocak 2018, UN Doc. A/HRC/37/51, http://ap.ohchr.org/documents/dpage_e.aspx?si=A/HRC/37/51; Uluslararası Af Örgütü, *Dayanışmayı Hedef Almak: Fransa'nın Kuzeyinde Mülteci ve Göçmen Haklarını Savunan Kişilerin Suçlu İlan Edilmeleri ve Taciz Edilmeleri*, 5 Haziran 2019, <https://www.amnesty.org/en/documents/eur21/0356/2019/en/>.

⁴ BMMYK, *Yeniden Yerleştirme Verisi Bulucusu, Özel Veri Sorgusu*, 19 Ekim 2019, <https://www.unhcr.org/resettlement-data.html>. Türkiye'den diğer ülkelere yeniden yerleştirme yoluyla yerleştirilen Suriyelilerin senelik dağılımları şu şekildedir: 2015: 1,141; 2016: 8,443; 2017: 11,689; 2018: 8,096; 2019: 6,313. Toplam = 35,682.

⁵ Uluslararası Af Örgütü, *Bir Umutsuzluk Modeli: AB-Türkiye Anlaşmasının İnsan Hakları Etkisi*, 14 Şubat 2017, <https://www.amnesty.org/en/documents/eur25/5664/2017/en/>.

⁶ Avrupa Komisyonu, "EU Facility for Refugees in Turkey: List of Projects Committed/Decided, Contracted, Disbursed", 30 Eylül 2019, https://ec.europa.eu/neighborhood-enlargement/sites/near/files/facility_table.pdf.

⁷ Sarah Dadouch, "They Want to Kill You": Anger at Syrians Erupts in Istanbul", *Reuters*, 9 Temmuz 2019, <https://www.reuters.com/article/us-turkey-syria-refugees/they-want-to-kill-you-anger-at-syrians-erupts-in-istanbul-idUSKCN1U40X8>.

yıkıldı.⁸ 2016 yılından beri Türkiye’de yaşayan ve Halep’ten gelen bir tarih öğretmeni olan Saif, Uluslararası Af Örgütü’ne “Burada geçirdiğimiz onca yıl boyunca kendimizi yabancı gibi hissetmedik. Ancak son zamanlarda bunu fazlasıyla hissediyoruz. Burada istenmediğimizi hissediyoruz” dedi.⁹ Bir araştırma şirketi olan Metropoll tarafından Ağustos 2019 tarihinde yapılan bir ankete göre, ankete yanıt veren Türkiye vatandaşlarının %80,7’si Türkiye’deki Suriyeli mültecilerle ilgili “biraz olumsuz” veya “çok olumsuz” görüşe sahip.¹⁰ Türkiye’nin yaşadığı ekonomik sıkıntılar ve artan enflasyon, bu gerilimdeki temel unsurlar arasında yer alıyor.¹¹ Türkiye ekonomisinin 2018 ve 2019 yıllarında yaşadığı bocalama ve para biriminin değerindeki ciddi düşüş geçim masraflarının artmasına neden oldu.

Bazı siyasetçiler bu durumu başarılı bir biçimde kendi menfaatleri için kullanarak, mevcut kızgınlığı körükledi ve yükselen işsizlik nedeniyle Suriyeli mültecileri suçladı.¹² 2019 yılının ortalarında, Suriyeli mültecilere yönelik halk desteğinin belirgin şekilde düşmesi ve iktidardaki AK Parti’nin Ankara ve İstanbul’u kaybetmesiyle eş zamanlı olarak, Türkiyeli yetkililerin mültecilere yaklaşımının, özellikle de İstanbul’da, değiştiği görüldü. Cumhurbaşkanı Recep Tayip Erdoğan, 2019 yılının Temmuz ayının ortalarında gerçekleşen Merkez Karar ve Yürütme Kurulu toplantısının ardından yaptığı açıklamada “Suriyeliler konusunda vatandaşın tepki geldiğini ve bu konuda yeni politikalar geliştirilmesi gerektiğini” dile getirerek şunları söyledi: “Ülkelerine dönmelerini teşvik edeceğiz. Suç işleyenleri kesinlikle sınır dışı edeceğiz.”¹³ 22 Temmuz’da ise İçişleri Bakanlığı’na bağlı İstanbul Valiliği, İstanbul ilinde kayıtlı olmayan tüm Suriyelilerin 20 Ağustos 2019 tarihine kadar İstanbul’dan ayrılmasını emreden bir basın açıklaması yayımladı.¹⁴ 27 Ağustos 2019 tarihinde ise İstanbul Valiliği bu sürenin 30 Ekim 2019 tarihine kadar uzatıldığını duyurdu.¹⁵ İstanbul 500 binin üzerinde kayıtlı Suriyeliye ev sahipliği yapıyor¹⁶; ancak kentin yeni Cumhuriyet Halk Partili belediye başkanı Ekrem İmamoğlu, bu sayının 1 milyon kişiye yaklaştığını iddia ediyor.¹⁷ İstanbul Valiliği tarafından yapılan açıklamalara göre, İstanbul’da kayıtlı olmadığı halde kentte yaşayan Suriyelilerin kayıtlı oldukları kentlere geri dönmeleri ve kayıtsız durumda olanların ise kayıt olmak için başka bir ile gitmeleri gerekiyor. Bu kurala uymayanlar ise 30 Ekim tarihinden sonra temel hizmetlerden yararlanamayacak.¹⁸

Bu açıklamalar, esasen salt politika açıklaması niteliğini taşıyor; zira Türkiye hukukuna göre Suriye’den gelen mültecilerin yetkili makamlara kaydolmaları, kimlik ya da “Geçici Koruma” kimlik kartı olarak bilinen ve Türkiyeli makamlarca düzenlenen bir kimlik belgesi edinmeleri ve kayıtlı oldukları illerde ikamet etmeleri gerekiyor.¹⁹ Bu politikalar aslında tartışmalı politikalar değil ve teoride Suriye’ye sınır dışı edilme riskiyle herhangi bir şekilde ilintili olmamaları gerekiyor. Ancak ilerleyen bölümlerde detaylı şekilde ele alındığı üzere, İstanbul Valiliği tarafından yapılan bu basın açıklamaları ve bu açıklamalara eşlik eden baskılar, Türkiye’nin ülkedeki Suriyeli mülteci nüfusuna yönelik olarak sergilediği tutumda endişe verici bir yön değişimine işaret ediyor.

SURİYE’DEKİ İNSANLIK AÇISINDAN KABUS OLAN DURUM

2011 yılından beri Suriye’yi enkaza çeviren iç savaş, haddi hesabı olmayan bir tahribata neden olarak ülkedeki milyonlarca kadın, erkek ve çocuğun yerlerinden edilmesine neden oldu. Bu kişilerden 5,6 milyonu

⁸ Hamdullah Kesen, “Seyhan’da Saldırıya Uğrayan Suriyeliler: Can Güvelliğimiz Yok”, *Evrensel*, 22 Eylül 2019, <https://www.evrensel.net/haber/387316/seyhanda-saldiriya-ugrayan-suriyeliler-can-guveligimiz-yok>.

⁹ İstanbul’daki bir Suriyeli mülteciyle gerçekleştirilen görüşme, 15 Temmuz 2019.

¹⁰ Jonathan Gorvett, “Erdogan Base Rejects Refugees, Pressuring EU Pact” isimli haberdeki alıntı, 5 Ekim 2019, <https://www.asiatimes.com/2019/10/article/erdogan-base-rejects-refugees-pressuring-eu-pact/>.

¹¹ *The Economist*, “As Turkey Economy Slows, Attitudes towards Syrian Refugees Harden”, 27 Nisan 2019, <https://www.economist.com/europe/2019/04/27/as-turkeys-economy-slows-attitudes-toward-syrian-refugees-harden>

¹² Sarah Dadouch, “They Want to Kill You’: Anger at Syrians Erupts in Istanbul”, *Reuters*, 9 Temmuz 2019, <https://www.reuters.com/article/us-turkey-syria-refugees/they-want-to-kill-you-anger-at-syrians-erupts-in-istanbul-idUSKCN1U40X8>.

¹³ BLT Türk, “Cumhurbaşkanı Erdoğan, Suriyelilerle İlgili Kararını Verdi” isimli haberdeki alıntı, 13 Temmuz 2019, <http://www.bltturk.com/haber-cumhurbaskani-erdogan-suriyelilerle-ilgili-kararini-verdi-6143.html>.

¹⁴ T.C. İstanbul Valiliği, “Düzensiz Göçle Mücadele İle İlgili Basın Açıklaması”, 22 Temmuz 2019, <http://www.istanbul.gov.tr/duzensiz-gocle-mucadele-ile-ilgili-basin-aciklamasi>.

¹⁵ T.C. İstanbul Valiliği, “Düzensiz Göç, ‘Kayıtsız Suriyeliler, Kayıt Dışı İstihdam’ Basın Açıklaması”, 27 Ağustos 2019, <http://www.istanbul.gov.tr/duzensiz-goc-kayitsiz-suriyeliler-kayit-disi-istihdam-basin-aciklamasi>.

¹⁶ Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, “Geçici Koruma İstatistikleri”, son güncelleme: 24 Ekim 2019, <https://en.goc.gov.tr/temporary-protection27>.

¹⁷ *BBC*, “İstanbul Mayor Imamoglu: Turkey Badly Managed Refugees – Video”, 16 Temmuz 2019, <https://www.bbc.com/news/av/world-europe-49003446/istanbul-mayor-imamoglu-turkey-badly-managed-refugees>.

¹⁸ İstanbul Barosu, “İstanbul Barosu İnsan Hakları Merkezi Olarak İl Göç İdaresi İle Gerçekleştirdiğimiz Toplantıya İlişkin Açıklama”, 16 Ağustos 2019, <https://tinyurl.com/y5bda2ry>.

¹⁹ Örneğin, bkz: Türkiye Cumhuriyeti, *Geçici Koruma Yönetmeliği*, 22 Ekim 2014, <https://www.refworld.org/docid/56572fd74.html>, 33. Madde; GİGM Genelgesi (yayınlanmamış) 29 Ağustos 2015, GİGM Genelgesi 2017/10, 29 Kasım 2017.

ülkeden kaçtı²⁰ ve 6 milyonu aşkın kişi ise Suriye içinde ülke içinde yerinden edildi.²¹ Eylül 2019 tarihinde Suriye'nin kuzey batısındaki bir kent olan ve ülkenin diğer yerlerinden gelen 3 milyondan fazla kişinin de kaçtığı İdlib'deki durum, insani yardım grupları tarafından "insanlık açısından bir kâbus" olarak nitelendiriliyordu.²² Uluslararası Af Örgütü, Ocak 2019 ve Haziran 2019 tarihleri arasında, Rusya tarafından desteklenen Suriye hükümetince hastanelere, okullara, fırınlara ve yerleşim yerlerine yönelik çok sayıda hukuka aykırı saldırıyı belgeledi.²³ Haziran 2019 tarihinde, küresel çapta faaliyet gösteren 11 insani yardım örgütünün yöneticisi İdlib'deki sivillerle dünya çapında bir dayanışma kampanyası başlattı ve bu insanların "İdlib eyaleti ve civardaki bölgelerde tirmanışa geçen şiddet nedeniyle çok yakın ve ölümcül bir tehlike altında bulunduklarını" ifade etti.²⁴ Türkiye de, ilki 2016 yılında Halep'in kuzeyinde gerçekleştirilen "Fırat Kalkanı Harekâtı", ikincisi de 2018 yılının başında Afrin iline yönelik gerçekleştirilen "Zeytin Dalı Harekâtı" olmak üzere Suriye'de iki askerî harekât gerçekleştirdi.

Türkiye, son olarak, 9 Ekim 2019 tarihinde Suriye'nin kuzey doğusuna "Barış Pınarı Harekâtı" adı verilen bir harekât başlattı. Türkiye ve kontrolündeki Suriyeli silahlı gruplar, Kürtlerin başını çektiği silahlı gruplardan oluşan ve önceleri ABD ile müttefik olan ve yine ABD tarafından desteklenen bir ittifakın kontrolü altında bulunan bölgeye girdi. Birleşmiş Milletler İnsani Yardım Koordinasyon Ofisi'nin 15 Ekim 2019 tarihinde verdiği bilgilere göre, askerî operasyonlar ve silahlı çatışmalar yüzünden yalnızca 6 gün içinde Suriye'nin kuzey doğusunda 160 binden fazla kişi yerinden edildi.²⁵ Uluslararası Af Örgütü, Türkiyeli güçler ve Türkiye destekli Suriyeli silahlı gruplarca gerçekleştirilen yargısız infazları ve hukuka aykırı saldırıları belgeledi.²⁶

Türkiye'nin Ekim 2019 tarihinde gerçekleştirdiği bu askerî müdahalesi, Türkiye'nin uzun zamandır devam eden²⁷ ve sınır boyunca Suriye topraklarında 32 kilometre derinliğe inecek silahsızlandırılmış bir "güvenli bölge" adını verdiği bir yer tesis etmeye yönelik planlarındaki en son gelişmelerden biri olma özelliğini taşıyor. Bu politikanın ardındaki gerekçe kısmen, Türkiye hükümetinin de bizzat açıkladığı gibi, Türkiye'deki 3 milyon 600 bin Suriyeli mültecinin bir kısmının veya tamamının o bölgede yeniden yerleştirilmesi hedefidir. Türkiyeli yetkililer, Türkiye'nin "güvenli bölge" planları için uluslararası destek bulabilme gayesiyle 2016 tarihli AB-Türkiye Mutabakatının aksine Türkiye'deki Suriyelilerin Avrupa'ya geçmelerine müsaade etme tehdidinde bulundu. Cumhurbaşkanı Erdoğan, 10 Ekim 2019 tarihinde "Ey Avrupa Birliği, bizim şu andaki operasyonumuzu bir işgal hareketi diye nitelendirmeye çalışırsanız işimiz kolay, kapıları açarız, 3,6 milyon mülteciyi size göndeririz" dedi.²⁸ 22 Ekim 2019 tarihinde ise Türkiye ve Rusya, Türkiye'nin Suriye'deki Tel Abyad ve Rasulayn ilçeleri arasında 32 kilometre derinliğinde ve 120 kilometre genişliğinde bir bölgeyi kontrol etmesine imkân veren bir anlaşma konusunda uzlaşmaya vardı.²⁹ Mutabakat metni aynı zamanda "mültecilerin güvenli ve gönüllü şekilde geri dönüşlerini kolaylaştırmak maksadıyla ortak çalışma" yapılması taahhüdünü de içeriyor.³⁰

TÜRKİYE HUKUKA AYKIRI FİİLLERİNİ İNKÂR EDİYOR

Mevcut şartlar altında, herhangi bir kişinin Suriye'ye geri dönmeye zorlanması, uluslararası hukukun bir ihlalini teşkil ediyor. Geri göndermeme ilkesi, devletleri, bir kişiyi, işkence ya da zulüm gibi ciddi insan hakları

²⁰ BMMYK, "Syria Regional Refugee Response", son güncelleme: 10 Ekim 2019, <https://data2.unhcr.org/en/situations/syria>.

²¹ BMMYK, "Syria: Internally Displaced People", n.d., <https://www.unhcr.org/sy/internally-displaced-people>.

²² Refugees International, *Son Sığınağı da Kaybetmek: İdlib'teki İnsanlık Açısından Kabus Olan Durum*, Eylül 2019, <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/Syria%2Bİdlib%2BReport%2B-%2BSeptember%2B2019%2B-%2B1.0.pdf>.

²³ Uluslararası Af Örgütü, "Security Council Must Address Crimes Against Humanity in Idlib", 17 Mayıs 2019, <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2019/05/syria-security-council-must-address-crimes-against-humanity-in-idlib>.

²⁴ BM İnsani Yardım Koordinasyon Ofisi, "Syria: Humanitarian Leaders, Standing with Civilians under Fire in Idlib, Send a Message that 'The World Is Watching'", 27 Haziran 2019, <https://reliefweb.int/report/syrian-arab-republic/syria-humanitarian-leaders-standing-civilians-under-fire-idlib-send>.

²⁵ BM İnsani Yardım Koordinasyon Ofisi, "Flash Update #6: Humanitarian Impact of the Military Operation in Northeastern Syria", 15 Ekim 2019, <https://www.humanitarianresponse.info/en/operations/stima/document/flash-update-6-humanitarian-impact-military-operation-northeastern-syria>.

²⁶ Uluslararası Af Örgütü, "Damning Evidence of War Crimes and Other Violations by Turkish Forces and their Allies", 18 Ekim 2019, <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2019/10/syria-damning-evidence-of-war-crimes-and-other-violations-by-turkish-forces-and-their-allies/>.

²⁷ Bkz: örneğin, Karen DeYoung ve Liz Sly, "U.S.-Turkey Deal Aims to Create de facto 'Safe Zone' in Northwest Syria", *The Washington Post*, 26 Temmuz 2015, https://www.washingtonpost.com/world/new-us-turkey-plan-amounts-to-a-safe-zone-in-northwest-syria/2015/07/26/0a533345-ff2e-4b40-858a-c1b36541e156_story.html.

²⁸ *The Guardian*, "Erdoğan Warns EU Against Calling Syria Operation an 'Invasion' – video", 10 Ekim 2019, <https://www.theguardian.com/world/video/2019/oct/10/erdogan-warns-eu-against-calling-syria-operation-an-invasion-video>.

²⁹ Umut Uras, "Turkey, Russia Reach Deal for YPG Move Out of Syria Border Area", *Al Jazeera*, 23 Ekim 2019, <https://www.aljazeera.com/news/2019/10/turkey-russia-agree-set-syria-safe-zone-joint-patrols-191022171933484.html>.

³⁰ "Full Text of Turkey, Russia Agreement on Northeast Syria", *Al Jazeera*, 22 Ekim 2019, <https://www.aljazeera.com/news/2019/10/full-text-turkey-russia-agreement-northeast-syria-191022180033274.html>.

ihlalleriyle karşı karşıya kalma yönünde ciddi bir risk altında bulunacağı herhangi bir yere göndermelerini yasaklıyor. Bu ilke, çok sayıda uluslararası insan hakları belgelerinde ve Türkiye hukukunda güvence altına alınıyor ve dahası, uluslararası teamül hukukunun bir parçası haline gelmiş durumda.³¹ Birleşmiş Milletlerin mülteci örgütü olan BMMYK da, “Suriye’deki tüm bölgelerin bir ya da birden çok sayıdaki çatışmadan doğrudan veya dolaylı olarak etkilendiğinin bildirilmesinden ötürü”³² tüm devletlere, Suriye’ye herhangi bir şekilde sınır dışı etme uygulamasından imtina etme çağrısında bulunuyor. Ancak 2014 ve 2018 yılları arasında Uluslararası Af Örgütü ve diğer kuruluşlarca düzenli bir şekilde belgelendiği üzere Türkiye, geçmişte kişileri Suriye ve Afganistan’a sınır dışı ederek geri göndermeme ilkesini çiğnedi.³³

Türkiyeli yetkililer kamu önünde Suriye’ye mültecileri sınır dışı ettiklerini inkâr ediyorlar. Bir GİGM sözcüsü, Ekim 2018 tarihinde “ülkemizde bulunan Suriyeliler geri gönderme yasağı dolayısıyla herhangi bir şekilde sınır dışı edilmemiştir” şeklinde bir beyanda bulundu.³⁴ Ağustos 2019 tarihinde de Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın İletişim Başkanı olan Fahrettin Altun, “Türkiye hükümeti Suriyeli mültecilerin Türkiye’den sınır dışı edilme riski altında bulundukları yönündeki iddiaları kat’i surette reddetmektedir” dedi.³⁵ GİGM ise, bu raporda yer verilen bulgular konusunda verdiği yanıtta şunları ifade etti: “Suriyeli mültecilerin sınır dışı edildikleri iddiası tamamiyle mesnetsizdir. Bu kişiler yalnızca gönüllü olarak geri dönmektedir.”³⁶ Ancak Uluslararası Af Örgütü’ne bildirildiğine göre, GİGM yetkilileri özel sohbetlerde Suriyelilerin sınır dışı edildiğini kabul ettiler. Türkiyeli bir avukatın verdiği bir bilgiye göre, üst düzey bir GİGM yetkilisi “Hepsini [Suriyelileri] geri gönderiyoruz”³⁷ dedi.

Yetkililer yüz binlerce kişinin Suriye’ye gittiğini kabul ediyor fakat bu kişilerin tamamının gönüllü olarak geri döndüklerini iddia ediyor. Örneğin Adalet Bakanlığı, toplamda 315 bin Suriyeli mültecinin “gönüllü” olarak Suriye’ye geri döndüğünü bildirdi.³⁸ Geçtiğimiz son birkaç yıl içinde yerel düzeyde örgütlenen ve Suriye’ye “gönüllü geri dönüşü” amaçlayan birtakım girişimler olsa da, şu an resmi olarak ulusal düzeyde böyle bir program mevcut değil. Ancak 22 Ekim 2019 tarihinde duyurulan Türkiye ve Rusya arasındaki imzalanan Mutabakatta “mültecilerin güvenli ve gönüllü şekilde geri dönüşlerini kolaylaştırmak amacıyla ortak çalışma”³⁹ yapılması şeklinde bir taahhüdün de bulunması, böylesi bir programın yakın bir zamanda geliştirilebileceğine dair ciddi endişe duyulmasına neden oluyor.

³¹ BM Genel Kurulu, *Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme*, 28 Temmuz 1951, 33(1). Madde; *İşkence ve Diğer Zalimane, Gayrinsani veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi*, 10 Aralık 1984, 3(1). Madde; Türkiye Cumhuriyeti, 6458 sayılı *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu*, 29 Ekim 2016, <https://www.refworld.org/docid/5a1d828f4.html>. 4. Madde; Avrupa Konseyi, *İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi*, 4 Kasım 1950, 2 ve 3 Maddeler; BMMYK, *Uluslararası Teamül Hukukunda Bir Norm Olarak Geri Gönderme Yasağı: Federal Almanya Cumhuriyeti Federal Anayasa Mahkemesi Tarafından 2 BvR 1938/93, 2 BvR 1953/93 ve 2 BvR 1954/93 Sayılı Davalara İlişkin Olarak BMMYK’ya Yöneltilen Sorulara Yanıtlar*, 31 Ocak 1994.

³² BMMYK, *Suriye Arap Cumhuriyeti’nden Kaçan Kişilere İlişkin Uluslararası Koruma Mülahazaları, V Sayılı Güncelleme*, 3 Kasım 2017, <https://www.refworld.org/docid/59f365034.html>, s. 70.

³³ Uluslararası Af Örgütü, *Hayatta Kalma Mücadelesi: Türkiye’deki Suriye’den Gelen Mülteciler*, 20 Kasım 2014, <https://www.amnesty.org/en/documents/EUR44/017/2014/en/>; Uluslararası Af Örgütü, *Avrupa’nın Bekçisi: Türkiye’deki Mültecilerin Hukuka Aykırı Olarak Alınulmaları ve Sınır Dışı Edilmeleri*, 16 Aralık 2015, <https://www.amnesty.org/en/documents/eur44/3022/2015/en/>; Uluslararası Af Örgütü, “Turkey: Illegal mass returns of Syrian refugees expose fatal flaws in EU-Turkey deal”, 1 Nisan 2016, <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2016/04/turkey-illegal-mass-returns-of-syrian-refugees-expose-fatal-flaws-in-eu-turkey-deal/>; Avrupa Konseyi, *Avrupa Konseyi Genel Sekreterliği Göç ve Mülteciler Özel Temsilcisi Büyükelçi Tomáš Boček Tarafından Türkiye’ye Gerçekleştirilen Araştırma Ziyareti Raporu*, 10 Ağustos 2016, https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=0900001680699e93; İnsan Hakları İzleme Örgütü, “Turkey: Border Guards Kill and Injure Asylum Seekers”, 10 Mayıs 2016, <https://www.hrw.org/news/2016/05/10/turkey-border-guards-kill-and-injure-asylum-seekers>; Uluslararası Af Örgütü, “Refugees at Heightened Risk of Refoulement under Turkey’s State of Emergency”, 22 Eylül 2017, <https://www.amnesty.org/en/documents/eur44/7157/2017/en/>; Norveç Mülteci Konseyi ve Diğerleri, *Tehlikeli Bir Zemin: Suriyeli Mülteciler Belirsiz Bir Gelecekle Karşı Karşıya*, Şubat 2018, [https://www.nrc.no/globalassets/pdf/reports/dangerous-ground---syrias-refugees-face-an-uncertain-future.pdf](https://www.nrc.no/globalassets/pdf/reports/dangerous-ground---syrias-refugees-face-an-uncertain-future/dangerous-ground---syrian-refugees-face-an-uncertain-future.pdf); İnsan Hakları İzleme Örgütü, “Turkey/Syria: Border Guards Shoot, Block Fleeing Syrians”, 3 Şubat 2018, <https://www.hrw.org/news/2018/02/03/turkey/syria-border-guards-shoot-block-fleeing-syrians>; Uluslararası Af Örgütü, “Thousands of Afghans Swept up in Ruthless Deportation Drive”, 24 Nisan 2018, <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2018/04/turkey-thousands-of-afghans-swept-up-in-ruthless-deportation-drive/>.

³⁴ Shawn Carrié ve Asmaa Al Omar, “It’s Against the Law: Syrian Refugees Deported from Turkey Back to War” başlıklı haberdeki alıntı, *The Guardian*, 16 Ekim 2018, <https://www.theguardian.com/global-development/2018/oct/16/syrian-refugees-deported-from-turkey-back-to-war>.

³⁵ Fahrettin Altun, “Turkey Is Helping, Not Deporting, Syrian Refugees”, 23 Ağustos 2019, <https://foreignpolicy.com/2019/08/23/turkey-is-helping-not-deporting-syrian-refugees-erdogan-turkish-government-policy/>.

³⁶ GİGM tarafından Uluslararası Af Örgütü’ne gönderilen mektup, 23 Ekim 2019.

³⁷ Türkiyeli bir avukatla gerçekleştirilen görüşme, tarih ve yer gizli tutulmuştur.

³⁸ European Council on Refugees and Exiles, *Sığınma Bilgi Sistemi Ülke Raporu: Türkiye* başlıklı raporda yer veriliyor, 29 Mart 2019, https://www.asylumineurope.org/sites/default/files/report-download/aida_tr_2018update.pdf, p. 15 [Bundan böyle “ECRE Türkiye Raporu” olarak anılacaktır]. Türkiye hükümeti tarafından verilen rakamlar, 2015 ve 2018 yılları arasında Türkiye’den Suriye’ye yalnızca 40.000 Suriyeli mültecinin döndüğünü bildiren BMMYK’nın rakamlarıyla uyumuyor. (Dünya Bankası, *Yerinden Edilen Suriyelilerdeki Hareketlilik: İktisadi ve Sosyal Bir Analiz* başlıklı çalışmadan alıntı, 2019, <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/31205/9781464814013.pdf>, s. 40).

³⁹ “Full Text of Turkey, Russia Agreement on Northeast Syria”, *Al Jazeera*, 22 Ekim 2019, <https://www.aljazeera.com/news/2019/10/full-text-turkey-russia-agreement-northeast-syria-191022180033274.html>.

Türkiye hukukunda gönüllülüğün ne şekilde değerlendirileceğine dair bir prosedür yok; ancak ister (aşağıda yer verildiği üzere) zorla ister gerçek anlamda gönüllü olarak gerçekleştirilsin ya da geri dönüş süreci ister bir polis karakolunda ister GİGM geri gönderme merkezinde başlasın, tüm geri dönüşlerdeki ortak noktalardan biri, bunların tamamının bir “gönüllü geri dönüş” belgesinin imzalanması suretiyle gerçekleşmesiydi. Bu belgenin imzalanmasından önce “gönüllü geri dönüş” mülakatının hangi sıklıkta yapıldığı da belli değil. Keza kişilerin kendi hür ve bilgilendirilmiş iradeleriyle Suriye’ye dönme beyanında bulunup bulunmadıklarının teyit edilmesi için BMMYK ve/veya diğer bağımsız örgütlerin bu mülakatlarda yer alıp yer almadıkları da aynı ölçüde belirsizliğini koruyor.⁴⁰ BMMYK Türkiye, 2018 yılı içinde 10.395 Suriyeli ailenin gönüllü geri dönüş mülakatını izlediğini⁴¹ ve bu sayının 2019 yılının ilk altı ayında 6.025 aile olarak gerçekleştirdiğini bildirdi.⁴² Ancak BMMYK tarafından verilen bu bilgilerde mülakatların sonuçları, bir diğer ifadeyle kaç kişinin gerçekten geri döndüğüne dair bir bilgi, yer almıyor.

Yetkililer, İstanbul’da yakın zamanda yaşanan gelişmeler ve kentin terk edilmesi için son gün olarak belirlenen 30 Ekim tarihiyle ilgili olarak, hiç kimsenin bu nedenden ötürü Suriye’ye sınır dışı edilmediğini iddia ediyorlar. İstanbul’daki göç yetkilileri, GİGM’in kayıtsız durumda bulunan Suriyelileri Kilis ilindeki Öncüpınar geçici barınma merkezine sevk ettiklerini ve daha sonra bu kişilerle bir mülakat gerçekleştirilerek, kendilerine gösterilen ilde kayıt olmaları şeklinde bir yönlendirmede bulunulduğunu dile getiriyor.⁴³ Yetkililere göre 12 Temmuz 2019 ve 16 Ekim 2019 tarihleri arasında toplam 5.945 Suriyeli bu süreçten geçti.⁴⁴ İstanbul’daki göç yetkilileri, bir başka ilde kaydı bulunan Suriyelilere de yalnızca kayıtlı oldukları ile gitmek üzere İstanbul’dan ayrılmaları yönünde bir bildirimde bulunulduğunu söylüyor.⁴⁵

SURİYE’DEKİ TEHLİKEYE SINIR DIŞI EDİLENLER

Uluslararası Af Örgütü tarafından gerçekleştirilen araştırma, Türkiye’li yetkililerin iddia ettiğinin aksine, Türkiye’nin mültecileri hukuka aykırı bir şekilde Suriye’deki tehlikeye sınır dışı ettiğini ortaya koyuyor. Bu raporda 25 Mayıs 2019 ve 13 Eylül 2019 tarihleri arasında ve büyük bir kısmı da (14’ü) Temmuz 2019’da gerçekleşen 20 hukuka aykırı zorla geri gönderme vakası belgeleniyor. Bu vakalar, esasen çok daha büyük çaplı olarak yaşanan bir soruna işaret eden ayrıntılı vakalar olma özelliği taşıyor. Resmi istatistikler olmaksızın gerçekleştirilen sınır dışı işlemlerinin sayısını tahmin etmek zor olsa da geçtiğimiz birkaç ay içinde bu sayının yüzlerce olması muhtemel görünüyor.⁴⁶

⁴⁰ ECRE Türkiye Raporu, s. 114.

⁴¹ BMMYK, *Operasyonel Durum Güncellemesi 2018 Öne Çıkanlar*, Aralık 2018, <https://www.unhcr.org/tr/wp-content/uploads/sites/14/2019/02/UNHCR-Turkey-Operational-Highlights-2018-Final.pdf>, p. 7.

⁴² BMMYK, *Operasyonel Durum Güncellemesi 2019*, Haziran 2019, <http://reporting.unhcr.org/sites/default/files/UNHCR%20Turkey%20Operational%20Update%20-%20June%202019.pdf>, p. 4.

⁴³ İstanbul Barosu, “İstanbul Barosu İnsan Hakları Merkezi Olarak İl Göç İdaresi ile Gerçekleştirdiğimiz Toplantıya İlişkin Açıklama” başlıklı basın açıklamasından alıntı, 16 Ağustos 2019, <https://tinyurl.com/y5bda2ry>.

⁴⁴ T.C. İstanbul Valiliği, “‘Düzensiz Göç, Kayıtsız Suriyeliler, Kayıt Dışı İstihdam’ ile İlgili Basın Açıklaması,” 18 Ekim 2019, <http://www.istanbul.gov.tr/duzensiz-goc-kayitsiz-suriyeliler-kayit-disi-istihdam-ile-ilgili-basin-aciklamasi>.

⁴⁵ İstanbul Barosu, “İstanbul Barosu İnsan Hakları Merkezi Olarak İl Göç İdaresi ile Gerçekleştirdiğimiz Toplantıya İlişkin Açıklama” başlıklı basın açıklamasından alıntı, 16 Ağustos 2019, <https://tinyurl.com/y5bda2ry>.

⁴⁶ Bu tahmin, eldeki mevcut delillere dayanmaktadır. Bu raporda belgelenen 20 vakada, sınır dışı edilen kişiler bindirildikleri her otobüste kendileriyle birlikte (sayıları 35 ile 60 arasında değişen) birkaç düzine insan daha olduğunu bildirdi. Bu da birkaç yüz insandan oluşan bir örneklemi temsil ediyor. Uluslararası Af Örgütü her ne kadar bu otobüslerdeki her bir kişinin durumunu teyit edememiş olsa da tüm yolcuların ellerinin plastik kelepçelerle bağlanmış olması ve bu kişilere refakat eden silahlı jandarma görevlilerince gerçekleştirilen kötü muamele de dâhil olmak üzere bu bulgularla yaşananlar, bir zorlama olduğunu kuvvetli bir biçimde işaret ediyor. Görüşülen kişilerden bir kısmı, kendileriyle birlikte sınır dışı edilen kişilerin sayısının birkaç düzineden fazla olduğunu ifade etti. Örneğin, Halep’ten gelen 20 yaşındaki Sait, 20 Temmuz günü Bab El-Hava’dan 150 kişiyle birlikte sınır dışı edildiğini ve sınır kapısındaki Suriyeli görevlinin kendisine, bir gün önceki gün 400 kişinin sınır dışı edildiğini söylediğini aktardı (İstanbul’daki bir Suriyeli mülteciyle gerçekleştirilen görüşme, 12 Ekim 2019). İlaveten, Dostluk Köprüsü Sınır Kapısından sınır dışı edildiğini söyleyen Kerim, sınırın yakınlarında üç hafta kadar bir süre kaldığını, bu zaman zarfında her biri 10 kişilik 15 minibüs gördüğünü ve bu minibüslerin her gün sınırdan geçtiğini aktardı. Bu aktarımın hatasız olması durumunda, bu rakam 21 gün boyunca günde yaklaşık 150 kişiye tekabül ediyor (Suriye’de bulunan Suriyeli bir mülteciyle telefon üzerinden gerçekleştirilen görüşme, 25 Eylül 2019). Geçtiğimiz birkaç ay içinde ise toplam rakamın birkaç yüzden fazla olabileceği ihtimali bulunuyor. Avukatlar ve sivil toplum örgütleri, Uluslararası Af Örgütü’nün kendileriyle gerçekleştirdiği görüşmelerde tahmini sayının yüzler ya da binler olduğunu ifade etti. Bazı Türkiye’li medya kuruluşları da her gün yüzlerce kişinin sınır dışı edildiğini haberleştirdi ki bu rakam Temmuz 2019 tarihinin sonlarına kadar geçen aylar içinde 6.500 sınır dışının gerçekleştirildiği anlamına geliyor (Yeni Şafak, “1 Haftada 500 Kişi Sınır Dışı Edildi,” <https://www.yenisafak.com/gundem/1-haftada-500-kisi-sinir-disi-edildi-3499440>). Her ne kadar tek bir sınır kapısındaki- Bab El-Hava- Suriyeli yetkililer 2019 yılı içinde 40.000’den fazla Suriyelinin sınır dışı edildiğini iddia etse de, ne telaffuz edilen bu rakam ne de bu rakama ulaşmak için kullanılan metodolojinin teyit edilmesi mümkün değil. [Arapçadan çevrildi]: Bab El-Hava Halkla İlişkiler ve Medya, “2019 Yılındaki Aylarda Bab El-Hava’daki Çalışmalara Dair İstatistikleri Gösteren İnfografik:” Şubat (<https://www.babalhawa.net/info0303/>); Mart (<https://www.babalhawa.net/info0304/>); Nisan (<https://www.babalhawa.net/info35/>); Mayıs (<https://www.babalhawa.net/info036/>); Haziran (<https://www.babalhawa.net/info27/>); Temmuz (<https://www.babalhawa.net/info38/>); Ağustos (<https://www.babalhawa.net/info029/>); Eylül (<https://www.babalhawa.net/info210/>); tümüne 13 Ekim 2019 tarihinde erişildi ve Ocak 2019 ayına ait istatistikler mevcut değildi.

Her ne kadar Suriyeli mültecilerin yakalanmalarının asıl nedenleri farklılık sergilese de, ister polisle isterse de göç yetkilileri ile olsun, herhangi bir şekilde Türkiye yetkilileriyle gerçekleşen bir temasın, kişileri sınır dışı edilme riskiyle karşı karşıya bıraktığı izlenimi ediniliyor. 28 yaşındaki Lazkiyeli bir erkek olan Muhammed, Türkiye yetkililerce kendisine tanzim edilen kimliğini yenilemek için aldığı randevuya gittiği esnada gözetim altına alınıp Hatay ilinden sınır dışı edildiğini söyledi.⁴⁷ Halep'ten gelen Kasım ise, yeğeninin karıştığı aile içi bir uzlaşmazlıkla ilgili olarak karakola gitmesinin ardından Konya ilinde 27 ya da 28 Temmuz tarihinde gözetim altına alındığını ve daha sonra sınır dışı edildiğini ifade etti.⁴⁸ İstanbul'un Esenyurt ilçesindeki çok sayıda Suriyeli de, dükkan ya da lokantalarda çalıştıkları esnada veyahut yolda yürürken sivil giyimli polis memurları tarafından durdurulduklarını ve kendilerinden kimlik ibraz etmelerinin istendiğini aktardılar. Bu bilgi, 12 Temmuz 2019 ve 16 Ekim 2019 tarihleri arasında, Suriyelilerin kayıt dışı istihdamını engellemek amacıyla ilgili olarak 53.077 işyerinin denetlendiğini belirten İstanbul Valiliği'nin açıklamasıyla da uyuyor.⁴⁹

Türkiye yetkiler tarafından Suriyelilere sınır dışı edilme gerekçesi olarak söylendiği iddia edilen en yaygın gerekçe ise, kayıtsız olmaları ya da kayıtlı oldukları kentin dışında bulunmalarıydı. Yukarıda da bahsedilen Kerim, jandarmanın kendisine "Bu bizim kuralımız: kimliğin yoksa sınır dışı edilsin" dediğini aktardı.⁵⁰ Ancak, ikamet ettikleri il için geçerli kimliğe sahip olan kişiler bile sınır dışı edildi. Halep'ten gelen ve İstanbul'da kalmak için geçerli bir kimliği bulunan Hasan (söz konusu kimliğin bir fotoğrafı Uluslararası Af Örgütü'nde mevcut), 12 Temmuz 2019 tarihinde Esenyurt'ta motosikletiyle seyir halindeyken sivil giyimli polis memurları tarafından durdurulduğunu anlattı. Hasan, polis memurlarının, motosikletinin çalıntı olduğunu iddia ettiklerini söyledi. Hasan, motosikleti kendisine satan kişiyle birlikte polis karakoluna gitti. Buna karşılık, Hasan'ın verdiği bilgiye göre, polis memurları Hasan'ın getirdiği kimlik fotokopisini yırttı ve Hasan'ı İstanbul'un Pendik ilçesinde bulunan bir alıkoyma merkezine gönderdi. Hasan'ın eşi Marya, Uluslararası Af Örgütü araştırmacılarına, Hasan'ın serbest bırakılmasını sağlama umuduyla merkeze giderek eşinin orijinal kimliğini ibraz ettiğini, ancak bu kimliğin de alınarak kendilerine bir daha geri verilmediğini anlattı. Hasan, 27 Temmuz 2019 tarihinde sınır dışı edildi; ancak daha sonra sınırı geçmek için kaçakçılara ödeme yapmasının ardından 8 Ekim 2019 tarihinde İstanbul'a geri dönmeyi başarmıştı. Hasan'ın artık geçerli bir kimliği yok ve Marya'nın, Hasan'ın serbest bırakılması amacıyla bir avukata ödeme yapabilmek için tüm eşyalarını satmasının ardından çocuklarıyla birlikte yaşamaya başladıkları ebeveynlerinin evinden dışarı çıkmaya korkuyor.

Ayrıntılı olarak aktarılan tanıklıklara göre bu raporda belgelenen geri göndermelerin tamamı "gönüllü geri dönüş" adı altında gizlendi ve Suriyeli mülteciler, Suriye'ye gönderilmeyi talep ettiklerini belirten bir belgeyi imzalamaya zorlandı ya da bu belgeyi imzalamaları için yanlış yönlendirildi. Uluslararası Af Örgütü, bu belgelerin bir nüshasını teslim almış herhangi bir Suriyeli ile karşılaşmadı.

Suriyeli mülteciler ve Türkiye avukatlar tarafından aktarılanlara göre, bu belgenin aslında avukatlık vekaletnamesi⁵¹ ya da Türkiye'de kalma arzusunu belirten bir belge⁵² veya kayıt belgesi⁵³ ya da polis karakolundan çıkış belgesi⁵⁴ olduğunun söylenmesi veyahut kişiye, alıkoyma merkezinden bir battaniye verildiğini teyit eden bir belge olduğunun ifade edilmesi⁵⁵ kişilerden imza alınması için kullanılan yanıltıcı taktikler arasında yer alıyor. Türkiye bir avukat özellikle de bir alıkoyma merkezinde- GİGM tarafından işletilen Binkılıç Geri Gönderme Merkezi'nde- merkeze *giriş yapan* her bir Suriyeliye bu belgenin imzalatılmasının 2017 yılından beri süregelen yerleşik bir uygulama olduğunu söyledi.⁵⁶ 8 çocuk babası olan Suriyeli Ferit, 3 Temmuz 2019 tarihinde İstanbul'un Esenyurt ilçesinde alıkonulmasının ardından, yine GİGM tarafından işletilen Edirne Geri Gönderme Merkezi'ne götürüldü ve buradaki Arapça tercüman, belgenin yalnızca Ferit'e battaniye verildiğini teyit eden bir belge olduğunu söyledi. Ferit, formdaki Arapça metni okuduktan sonra tercümanla tartıştı ve Ferit'in aktardığına göre tercüman kendisine: "Demek imzalamak istemiyorsun? İyi o zaman, ben senin yerine imzalarım" dedi. Ferit, ayrıca "Tercüman bunu dedikten sonra gerçekten de imza atarak kendi parmak izini bastı. Bunu üç kişiye daha yaptığını gördüm. Yine başkaları da tercümanın kendilerine de aynı şeyi yaptığını söylediler" dedi.⁵⁷ Ferit, 20 Temmuz 2019 tarihinde sınır dışı edildi.

⁴⁷ Suriye'de bulunan Suriyeli bir mülteciyle telefon üzerinden gerçekleştirilen görüşme, 14 Ekim 2019.

⁴⁸ Suriye'de bulunan Suriyeli bir mülteciyle telefon üzerinden gerçekleştirilen görüşme, 4 Eylül 2019.

⁴⁹ T.C. İstanbul Valiliği, "'Düzensiz Göç, Kayıtsız Suriyeliler, Kayıt Dışı İstihdam' ile İlgili Basın Açıklaması," 18 Ekim 2019, <http://www.istanbul.gov.tr/duzensiz-goc-kayitsiz-suriyeliler-kayit-disi-istihdam-ile-ilgili-basin-aciklamasi>.

⁵⁰ Telefon üzerinden görüşülen bir Suriyeli mülteciden yapılan alıntı, 25 Eylül 2019.

⁵¹ Türkiye bir avukatla gerçekleştirilen mülakat, Antakya, 18 Temmuz 2019.

⁵² Suriye'de bulunan Suriyeli bir mülteciyle telefon üzerinden gerçekleştirilen görüşme, 4 Eylül 2019.

⁵³ İstanbul'daki bir Suriyeli mülteciyle telefon üzerinden gerçekleştirilen görüşme, 4 Eylül 2019.

⁵⁴ Suriyeli bir mülteciyle gerçekleştirilen görüşme, İstanbul, 12 Ekim 2019.

⁵⁵ Suriye'de bulunan Suriyeli bir mülteciyle telefon üzerinden gerçekleştirilen görüşme, 13 Ekim 2019.

⁵⁶ Türkiye bir avukatla gerçekleştirilen görüşme, İstanbul, 14 Ekim 2019.

⁵⁷ Suriye'de bulunan Suriyeli bir mülteciyle telefon üzerinden gerçekleştirilen görüşme, 13 Ekim 2019.

Bazı kişiler ise, GİGM yetkililerinin kendilerini imza atmaları için tehdit ettiklerini anlattı. Suriyeli bir Hristiyan olan John, GİGM tarafından işletilen Aydın Geri Gönderme Merkezi'nde tutulduğu esnada başından geçenleri şöyle aktardı: "Üzerinde 'Suriye'ye geri dönmeyi istiyoruz' yazan bir kâğıdı imzalamak zorunda kaldık. Ben, Suriye'ye geri dönmek istemediğimi söyledim. Oradaki GİGM görevlisi bana bunun sıradan bir belgeden başka bir şey olmadığını ve imzaladığım takdirde iki ya da üç gün içinde serbest bırakılacağını söyledi. Bana ayrıca 'avukat talep edersen seni altı-yedi ay tutarız ve canını yakarız' dedi".⁵⁸ John, 2019 yılının Temmuz ayının ortalarında sınır dışı edildi.

"Gönüllü geri dönüşlerden" sorumlu makam GİGM olmasına rağmen, zaman zaman polis memurları da Suriyelileri bu belgeleri imzalamaya zorlamaya müdahil olmuş gibi görünüyorlar. GİGM'in İstanbul teşkilatı olan İstanbul İl Göç İdaresi Müdürlüğü bu türden belgelerin polis karakollarında imzalatıldığını reddediyor.⁵⁹ 39 yaşında bir baba olan Halepli Kasım, Konya'daki bir polis karakolunda altı gün gözaltında tutulduğunu ve orada bulunan polis memurlarının kendisine "Seçim senin: Bir-iki ay veya bir yıl hapis yatarsın ya da Suriye'ye gidersin" dediğini söyledi.⁶⁰ Kasım, 27 ya da 28 Temmuz 2019 tarihinde Bab El-Hava sınır kapısından sınır dışı edildi. Lazkiyeli bir mülteci olan Muhammed ise Antakya'da "500 Konutlar"⁶¹ olarak bilinen bir yerdeki polis karakolunda gözaltında tutulduğunu söyledi. Polis memurları boş bir kağıtla metin kısmını kapatarak sadece imza kısmını açıkta bıraktıkları bir belgeyi Muhammed'in önüne koyup imzalamasını söylediklerinde, Muhammed bu belgeyi okumak istedi. Ancak memurların Muhammed'in neye imza attığını görmesine izin vermemesi üzerine Muhammed bir avukatla görüşmek istediğini söyledi. Muhammed, bunun sonucunda alt kattaki bir hücreye indirildiğini söyleyerek şunları ekledi: "Orada başka bir Suriyeli adamı çok feci şekilde dövüyorlardı. Ona imzala dediler ve imzaladı. Ben de imzaladım".⁶² Muhammed, 25 Mayıs 2019 tarihinde gece saat 1'de sınır dışı edildi.

Sınır dışı işlemleri, her biri 35 ila 60 mülteci ile onlara refakat eden birkaç jandarmayı taşıdığı söylenen otobüslerle gerçekleştirildi. Bu otobüs yolculukları esnasında, sınır dışı edilen kişilerin tamamı kendilerine yeterli miktarda su ve yiyecek verilmediğini ve tualeti kullanmak zorunda oldukları zamanlarda dahi çıkarılmayan plastik kelepçelerle ellerinin bağlandığını aktardı. Sınır dışı edilenlerin neredeyse tamamı (18'i) Hatay ilinden Bab El-Hava sınır kapısına ve oradan da Suriye'nin İdlib kentine götürüldüklerini anlattı. Ancak 23 yaşındaki Kerim, yine Hatay/İdlib sınırında bulunan Kardeşlik Köprüsü sınır kapısından sınır dışı edildiğini, 24 yaşındaki Cemal ise, Türkiye'deki Kilis ile Suriye'nin Halep şehrini birbirine bağlayan Bab El-Selam sınır kapısından Suriye'ye ulaştığını söyledi.⁶³ Uluslararası Af Örgütü'nün görüştüğü kişilerden büyük otobüslerle sınır dışı edilmeyen tek kişi ise Lazkiyeli Muhammed'di. Muhammed, 25 Mayıs 2019 tarihinde, üzerinde AB ve Türkiye bayrakları olan beyaz bir minibüsle Antakya'dan Bab El-Hava'ya götürüldüğünü söyledi.⁶⁴

Sınıra doğru gerçekleşen bu yolculuklar esnasında her ne kadar kişilerin büyük bir kısmı kötü muameleye uğramadıklarını söylese de bazı Suriyeliler jandarma tarafından dövüldüklerini ya da jandarmanın başka kişileri dövdüğünü gördüklerini aktardı. Azez'den gelen Ferit, yolculuk esnasında yaşadıklarını şöyle anlattı: "Cennet ve cehennem arasındaymışım gibi hissettim. Tek isteğim herhangi bir yere varabilmektir. Sadece sona ermesini bekliyordum. Düşünün ki 26 saatinizi yalnızca bir bardak su ve yarım sandviçle bir otobüste geçiriyorsunuz. İki saatte bir jandarma gelip bize vuruyor ve uyandırıyor." ⁶⁵ Ferit, otobüsten aşağı indikleri esnada yaşlı bir adamın yavaş hareket ettiği için jandarma tarafından araçtan itildiğini söyleyerek "adam yere düştüğünde ona vurmaya devam ettiler" dedi.⁶⁶ Halep'ten gelen 23 yaşındaki Kerim ise 19 Temmuz 2019 tarihi sıralarında otobüs sınırı vardığında, iki arkadaşının yetkililere Hatay ilinde kalabilmeleri için geçerli kimlik kartlarının olduğunu söylediğini ve Antakya'ya götürülmek için yalvardıklarını; ancak jandarmanın bu kişilerin "yüzlerine 15 kez tokat attıktan sonra, otobüsteki diğer herkese de vurduğunu" anlattı.⁶⁷

Sınır dışı edilenlerin ezici bir çoğunluğunun yetişkin erkekler olduğu izlenimi edinilse de, bazı hallerde çocuklar ve aileler de sınır dışı edildiler. Uluslararası Af Örgütü araştırmacılarının görüştüğü Suriyelilerden, yukarıda adı geçen Halep'ten gelen Kerim haricindeki herkes, bindirildikleri otobüslerde yalnızca yetişkin erkekler olduğunu aktardı. Kerim ise, İstanbul'dan, kayıtsız durumda olan 15 ve 16 yaşlarındaki iki oğlan çocuğuyla birlikte sınır dışı edildiğini anlattı. Bu çocukların aileleri, İstanbul'daki kayıtların askıya

⁵⁸ Yunanistan'da bulunan Suriyeli bir mülteciyle telefon üzerinden gerçekleştirilen görüşme, 13 Ekim 2019.

⁵⁹ İstanbul Barosu, "İstanbul Barosu İnsan Hakları Merkezi Olarak İl Göç İdaresi ile Gerçekleştirdiğimiz Toplantıya İlişkin Açıklama" başlıklı basın açıklamasından alıntı, 16 Ağustos 2019, <https://tinyurl.com/y5bda2rv>.

⁶⁰ Suriye'de bulunan Suriyeli bir mülteciyle telefon üzerinden gerçekleştirilen görüşmeden alıntı, 4 Eylül 2019.

⁶¹ ECRE Türkiye Raporu, s. 87.

⁶² Suriye'de bulunan Suriyeli bir mülteciyle telefon üzerinden gerçekleştirilen görüşme, 14 Ekim 2019.

⁶³ Suriye'de bulunan Suriyeli mültecilerle telefon üzerinden gerçekleştirilen görüşme, 25 Eylül 2019 ve 13 Ekim 2019.

⁶⁴ Suriye'de bulunan Suriyeli bir mülteciyle telefon üzerinden gerçekleştirilen görüşme, 14 Ekim 2019.

⁶⁵ Suriye'de bulunan Suriyeli bir mülteciyle telefon üzerinden gerçekleştirilen görüşme, 13 Ekim 2019. Kendisi görüşme esnasında "jandarma" kelimesini Türkçe olarak kullandı.

⁶⁶ Suriye'de bulunan Suriyeli bir mülteciyle telefon üzerinden gerçekleştirilen görüşme, 13 Ekim 2019.

⁶⁷ Suriye'de bulunan Suriyeli bir mülteciyle telefon üzerinden gerçekleştirilen görüşme, 25 Eylül 2019.

alınmasından ötürü çocuklarının kaydını tamamlamadıklarını açıklayarak onları idari gözetim altından çıkarmaya çalıştı. Yine çocukların anneleri, çocukları otobüsün içindeyken, dışarıda bulunan yetkililere yalvardı; ancak aktarılanlara göre jandarma personeli, çocukların kimlik belgesi olmadığını, bu nedenle yasaları çiğnediklerini ve sınır dışı edileceklerini söyledi.⁶⁸ Kerim ve diğerleri, 19 Temmuz 2019 tarihi civarında sınır dışı edildiler.⁶⁹ Çocukların İdlib'de herhangi bir aile üyesi yoktu. Evli ve iki yaşında bir oğlan çocuğu sahibi genç bir adam olan Nebil, Uluslararası Af Örgütü'ne kendisi ve ailesinin, Haziran 2019 tarihinde Ankara'nın Beypazarı ilçesinde bulunan bir spor okulunda gözetim altında tutulduklarını anlattı. Nebil'in aktardığına göre bu yerde, üç yetişkin erkek haricinde tamamı ailelerden oluşan 106 kişi gözetim altındaydı. Nebil, üç gün sonra kendilerine Hatay ilindeki bir kampa götürüleceklerinin söylendiğini, ancak bunun yerine herkesin 20 Haziran'da Bab El-Hava üzerinden otobüsle sınır dışı edildiğini söyledi.⁷⁰ Nebil ve ailesi, kaçakçılara yüzlerce dolar ödedikten sonra Türkiye'ye usulsüz yollarla tekrar girebilmeyi başaramadı.

Sadece erkekler sınır dışı edildiğinde bile bu durum bazen, Türkiye'de çeşitli nedenlerden ötürü hassas durumda bulunan ailelerinin de Türkiye'den ayrılmasına neden oldu. Suriyeli kadınlar koruma ve hizmetlere erişimde yasal engellerle karşı karşıyalar; nitekim Suriyeli erkeklerle kıyaslandığında, Suriyeli kadınlar arasında Türkçe konuşabilenlerin oranı çok daha düşük⁷¹ ve yine Suriyeli kadınların yalnızca %15'i gelir getirici bir işte çalışabiliyor.⁷² 20 Temmuz 2019 tarihinde sınır dışı edilen Ferit'in eşi ve en küçük üç çocuğu İstanbul'da yokluk içinde kalmalarından ötürü Ferit'in peşinden İdlib'e gitmek durumunda kaldılar. Ferit, kalsalardı, ailesi için tek seçeneğin sokakta dilenmek olduğunu söyledi.⁷³ Benzer bir biçimde, Muhammed'in eşi ve iki yaşındaki oğlu da Muhammed'in Eylül ayında sınır dışı edilmesinin ardından 11 Ekim 2019 tarihinde onun peşinden İdlib'e gitti. Muhammed, "ben olmadan kalmaları mümkün değildi" dedi.⁷⁴ Bu kişiler de Suriye'ye zorla geri dönmüş olarak değerlendirilmelidir ve sözde "gönüllü" olan bu geri dönüşler de geri gönderme yasağı ilkesini ihlal etmektedir.

Suriye'de insan haklarına yönelik tehlikelerin niteliği ve şiddeti, mevcut durumda Suriye'ye yapılan tüm sınır dışı uygulamalarını hukuk dışı kılmaktadır. Bu bölgelere geri gönderilen kişiler gerçekten de böylesi tehlikelere doğrudan maruz kaldılar. Örneğin Uluslararası Af Örgütü araştırmacıları, 20 Temmuz 2019 tarihinde sınır dışı edildikten sonra Halep'in kuzey-doğusunda yer alan Azez'e gitmek zorunda kalan Ferit'le 13 Ekim'de telefon üzerinden görüşme yaparken, arkadan oldukça yüksek bir patlama sesi duyuldu ve bağlantı koptu. Araştırmacılar yeniden bağlantı kurduklarında Ferit şunları söyledi: "Tam şu an yakınımıza dört bomba düştü ama ağaçların arasına düştüler. Sorun yok, ben alışkınım."⁷⁵ Yunanistan'a geçmek isterken Türkiye sahil güvenliği tarafından yakalanan ve Temmuz ayının ortalarında sınır dışı edilen Suriyeli Hristiyan John, Suriye'ye vardikten sonra İdlib'de bir hafta boyunca El Kaide'yle bağlantılı İslamcı bir grup olan El-Nusra tarafından alıkonulduğunu söyledi ve "Korkunçtu. Beni dövmediler ama çok sayıda diğer insanın dövülürken seslerini duydum. Beni sorguya aldıklarında gözlerimi bağladılar. Esad hükümetinden yana olup olmadığımı bilmek istiyorlardı. Sağ çıkmam bir mucizeydi" dedi.⁷⁶ 28 yaşında Lazkiyeli Muhammed ise 25 Mayıs 2019'da sınır edildikten sonra 19 Ekim 2019'da İdlib'den yazdığı kısa mesajda şu ifadelerle yer verdi: "Şu an hava bombardımanları askıya alınmış durumda, ama [Suriye'de] çok çok fazla insan hakları ihlali var."⁷⁷ Suriye İnsan Hakları Ağı, 2014 ve 2019 yılları arasında Türkiye'den dönenler de dâhil olmak üzere Suriye'ye dönen kişilerden bir bölümünün başlarına neler geldiğine dair bilgi topladığını ileri sürüyor. Örgüt, tüm bu geri dönüşlerin ardından gerçekleştirilen 1916 tutuklamayı belgeledi ve örgüte göre tutuklanan bu kişilerden 638'i zorla kaybedildi ve 15'i de işkence sonucu hayatını kaybetti.⁷⁸

⁶⁸ Suriye'de bulunan Suriyeli bir mülteciyle telefon üzerinden gerçekleştirilen görüşme, 25 Eylül 2019.

⁶⁹ Benzer bir durum sosyal medya üzerinden de bildirildi: Asaad Hanna, Twitter (@AsaadHannaa), 20 Temmuz 2019, <https://twitter.com/AsaadHannaa/status/1152707968716161025?s=20>.

⁷⁰ Ankara'da bulunan Suriyeli bir mülteciyle telefon üzerinden gerçekleştirilen görüşme, 13 Ekim 2019.

⁷¹ Avrupa Komisyonu, *Türkiye'deki Mülteciler İçin AB Mali Yardım Programı'na Sağlanan Teknik Destek: Nihai Rapor*, Ekim 2018, https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/updated_needs_assessment.pdf, p. 35.

⁷² UN Women, *Türkiye'de Geçici Koruma Altındaki Suriyeli Kadın ve Kız Çocuklarının İhtiyaç Analizi*, Haziran 2018, <https://www2.unwomen.org/-/media/field%20office%20eca/attachments/publications/country/turkey/the%20needs%20assessmentengwebcompressed.pdf>, p. 6.

⁷³ Suriye'de bulunan Suriyeli bir mülteciyle telefon üzerinden gerçekleştirilen görüşme, 13 Ekim 2019.

⁷⁴ Suriye'de bulunan Suriyeli bir mülteciyle telefon üzerinden gerçekleştirilen görüşme, 14 Ekim 2019.

⁷⁵ Suriye'de bulunan Suriyeli bir mülteciyle telefon üzerinden gerçekleştirilen görüşme, 13 Ekim 2019. Bir sonraki gün, Suriye İnsan Hakları Gözlemevi Azez kentine yönelik olarak maddi hasara neden olsa da herhangi bir yaralanmayla sonuçlanmayan bir bombardıman gerçekleştirildiğini bildirdi. <http://www.svriahr.com/en?p=144148>.

⁷⁶ Yunanistan'da bulunan Suriyeli bir mülteciyle telefon üzerinden gerçekleştirilen görüşmeler, 13 ve 20 Ekim 2019.

⁷⁷ Suriye'de bulunan Suriyeli bir mülteci tarafından iletilen cep telefonu mesajı, 19 Ekim 2019.

⁷⁸ Suriye İnsan Hakları Ağı, *Suriye Rejimi Şiddet İçeren Barbar Bir Tehdit Oluşturmaya Devam Ediyor ve Suriyeli Mülteciler Asla Suriye'ye Geri Dönmemelidir*, 15 Ağustos 2019, <http://sn4hr.org/blog/2019/08/15/54146/>.

TÜRKİYE'DE KORKU İÇİNDE YAŞAMAK

Suriyeli mülteciler için Türkiye'de kayıt olmak şarttır. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün taşra teşkilatı olan bir "İGİM'de" gerçekleşecek kaydın tamamlanmasının ardından Suriyelilere Geçici Koruma Kimlik Belgesi düzenlenip veriliyor. Ancak geçtiğimiz aylar içinde kayıt olmak giderek artan bir derecede zorlaştı ve hatta bazı durumlarda imkânsız hale geldi. Antalya, Aydın, Balıkesir, Bursa, Çanakkale, Edirne, İstanbul, İzmir, Kırklareli, Kocaeli ve Muğla illerinde Suriyelilerin kayıtlarının alınması resmen durduruldu.⁷⁹ Ancak Türkiye'de avukatların verdiği bilgiye göre İstanbul'daki kayıtlar 2017 yılının sonundan itibaren, yani neredeyse iki yılı bulan bir süredir, bir mücadele halini almış durumdaydı. Bir sivil toplum örgütü çalışanı, Suriyelilerin İstanbul İGİM'in binasına girmelerine müsaade edilmediğini ifade etti. Bu kişiye göre, her ne kadar 2019 yılının başlarına dek en hassas durumda bulunan faydalanıcıları için randevu alabilmeyi başarabilmiş olsalar da Temmuz 2019 tarihinden itibaren "artık bu kapı da kapalıydı".⁸⁰ Eşi, 24 Ağustos 2019 tarihinde sınır dışı edilen ve 22 yaşındaki Suriyeli bir kadın olan Amira, eşini geri getirebilmek için aile birleşiminden yararlanmak amacıyla İstanbul İGİM'e girmeye çalıştı. Ancak Amira'nın aktardığına göre yetkililer binaya girmesine izin vermeyerek, Amira'ya "Kocanın peşinden sen de Suriye'ye gitmelisin." dedi.⁸¹

Kişiler "gönüllü geri dönüş" belgesi imzaladıklarında, geçici korumadan yararlanan kişi statülerine son verilerek, Türkiye'de yetkililerce düzenlenen kimlikleri iptal ediliyor.⁸² Teoride, Türk hukuku "gönüllü geri dönüş" belgesi imzalamış kişilerin kimlik belgelerini yenilemelerine müsaade ediliyor. İGİM tarafından yayımlanan 7 Ocak 2019 tarihli bir genelgede de, böyle bir belgeyi imzalamalarının ardından Türkiye'ye geri dönen kişilerin, özellikle de hamile kadınların, yaşlı bireylerin ve çocukların, hizmetlere yeniden erişimlerine imkan verilmesi gerektiği ifade ediliyor.⁸³ Anılan genelgede ayrıca, İGİM personeline, Suriyelilere "gönüllü geri dönüş" belgesini imzalamalarının doğuracağı yasal sonuçlar hakkında ayrıntılı bir bilgi verilmesi görevi veriliyor.

Ancak görünüşe göre hâlihazırda bu genelge yetersiz olarak uygulanıyor veya hiç uygulanmıyor. Bu raporda vakaları belgelenen Suriyelilerin birçoğunun, ya kimlik belgelerinin süresi dolduğundan ya "gönüllü geri dönüş" belgesi imzalamalarının ardından Suriye'ye sınır dışı edildiklerinden ya da Türkiye'deki statüleri bakımından nasıl bir sonuç doğuracağı konusunda bilgilendirilmeksizin gerçekten kendi rızalarıyla ve kısa bir süreliğine Suriye'ye geri dönmüş olmalarından ötürü geçerli bir kimlikleri yoktu. Yine Uluslararası Af Örgütü tarafından bu raporda belgelenen vakalarda, avukat tutmuş ya da sivil toplum örgütlerinden destek almış olsalar bile geçerlilik süresi dolan ya da iptal edilen kimliklerini yeniletmeyi başarabilmiş tek bir kişi dahi bulunmuyordu. Görüşülen Türkiye'deki avukatlardan biri "kimliğin iptal edilmesi durumunda yeniden alınması mümkün olmuyor. [İptal edilmiş bir kimliğin yenilendiğini] hiç görmedim ve ben böyle bir şey görmediysem, bu gerçekten olmuyordur" dedi.⁸⁴ Benzer bir biçimde Antakya ve İstanbul'daki avukatlar da Uluslararası Af Örgütü'ne "gönüllü geri dönüş" belgesinin imzalanmasının ardından kimlik yenilemenin imkânsız olduğunu ifade ettiler.⁸⁵

Suriyeliler, kimlikleri olmaksızın sağlık hizmetleri, eğitim ya da sosyal yardım gibi temel hizmetlere erişemiyor. 50'li yaşlarda Suriyeli bir erkek olan Fadi, daha sonra usulsüz yollarla yeniden Türkiye'ye dönen, ancak 2015 yılında Şam yakınlarında kötü şöhretli Sednaya cezaevinde kaybolan en büyük oğullarının nerede olduğunu bulmaya çalışmak için Suriye'ye kısa bir süreliğine geri dönen eşinin kimliğinin iptal edildiğini anlattı. Fadi, eşinin Türkiye'den ayrıldığı esnada sınır kapısında bir belge imzaladığı, ancak eşinin okuyamadığını ve kendisine neye imza attığının açıklanmadığını söyledi. Fadi, eşinin kalp hastası olduğunu; ancak belgeleri olmadığından artık sağlık hizmetlerine erişemediğini de ifade etti.⁸⁶

Geçerli bir Geçici Koruma kimliğine sahip olmak oldukça büyük bir önem teşkil ediyor; ancak yukarıda da yer verildiği üzere, bu kimliğe sahip olmak da kişileri muhakkak bir şekilde sınır dışı edilmeye karşı korumuyor. Geçerli kimliği bulunmayan Suriyeliler ise, Suriye'deki tehlikeye sınır dışı edilebilme ihtimalleri yüzünden evlerinden dışarı çıkmaya korkuyorlar. Halep'ten gelen Saif, bir avukat tutmasına rağmen, 2019 yılının başlarında iptal edilen kimliğini yeniletmeyi başaramadığını söyledi. Saif, Uluslararası Af Örgütü'ne şunları aktardı: "Polisten ötürü evden dışarı çıkamıyorum, çalışmıyorum, yiyecek alacak para

⁷⁹ İstanbul Barosu, "İstanbul Barosu İnsan Hakları Merkezi Olarak İl Göç İdaresi ile Gerçekleştirdiğimiz Toplantıya İlişkin Açıklama," 16 Ağustos 2019, <https://tinyurl.com/y5bda2ry>.

⁸⁰ Bir STK çalışanı ile gerçekleştirilen görüşme, İstanbul, 14 Ekim 2019.

⁸¹ İstanbul'da bulunan Suriyeli bir mülteciyle telefon üzerinden gerçekleştirilen görüşmeden yapılan alıntı, 13 Ekim 2019.

⁸² ECRE Türkiye Raporu, s. 115.

⁸³ Kamuya açık olmayan İGİM Genelgesi, *Gönüllü Geri Dönüş Nedeniyle Kaydı Sonlandırılan Suriyeliler*, 7 Ocak 2019 (Uluslararası Af Örgütü'nde mevcuttur).

⁸⁴ Türkiye'de bir avukatla gerçekleştirilen görüşme, İstanbul, 15 Temmuz 2019.

⁸⁵ Türkiye'de avukatlarla gerçekleştirilen görüşmeler, Antakya ve İstanbul, 17 Temmuz 2019 ve 14 Ekim 2019.

⁸⁶ Suriyeli bir mülteciyle gerçekleştirilen görüşme, İstanbul, 15 Temmuz 2019.

kazanamıyorum. Pazara da gidemiyorum ve çocuklarım yiyecek istediklerinde dışarı çıkıp almaya gidemiyorum".⁸⁷ Türkiye'deki çok az sayıda Suriyeli çalışma izni alabildiğinden (Aralık 2018 tarihi itibarıyla 68.000 kişi.⁸⁸ Çalışma çağında 2,1 milyondan fazla Suriyeli bulunuyor.⁸⁹), çalışan Suriyelilerin %97'si bunu kayıt dışı bir şekilde yapıyor ve bu durum da onları daha da yüksek bir gözetimine alınma ve sınır dışı edilme riski altına sokuyor.

Bazı kişiler ise hukuka aykırı bir biçimde Suriye'ye sınır dışı edilmekten korktukları Türkiye'de kalmak yerine başka ülkelere kaçtılar. Babaları, 26 Temmuz 2019 tarihinde Antakya'dan İdlib'e sınır dışı edilen Avad ailesinin ABD'ye yeniden yerleştirme işlemleri için BMMYK'daki dosyaları açık durumdaydı (ilgili belgeler Uluslararası Af Örgütü'nde mevcut). Avad ailesinin babası Türkiye'ye yeniden giriş yapabilmeyi başaramadı, ancak kimliğini yenileyemedi. Aile de güvenli bir biçimde ABD'ye yeniden yerleştirilme umutlarını geride bırakarak 5 Eylül 2019 tarihinde bir botla Yunanistan'a kaçtı.⁹⁰ Şam'dan gelen Mehdi ise kayıtlı olduğu ilde olmadığından ötürü 6 Temmuz 2019 tarihinde İstanbul'dayken sınır dışı edildi. Mehdi, Ağustos ayında Türkiye'ye geri dönmeye başaramadı, ancak "gönüllü geri dönüş" belgesini imzalayınca iptal edilen Geçici Koruma kimlik belgesini yenileyemedi. Mehdi, Türkiye'de kendisini güvende hissetmediğinden, Ekim ayının başlarında, Suriye vatandaşlarının vize olmaksızın yasal bir biçimde seyahat edebildiği çok az sayıda ülkeden biri olan Sudan'a kaçtı ve şunları aktardı: "Beni her an yakalayabilir ve yeniden İdlib'e [Suriye] geri gönderebilirlerdi. Bizi burada istemiyorlar, niye kalalım ki?"⁹¹

BİR HUKUK YOLU BULUNMUYOR

Sınır dışı edilme riskiyle karşı karşıya olan Suriyelilerin hukuka aykırı bir biçimde geri gönderilmelerine engelleyecek yasal bir merci ya da hukuk yolu çoğu zaman bulunmuyor.

Bu sorunun bir kısmı, Suriye'ye doğru gerçekleştirilen çok sayıda geri gönderme vakasında, bu sürecin "gönüllü geri dönüş" adı altında gizlenmesinden ve görünüşte herhangi bir resmî sınır dışı kararının bulunmamasından kaynaklanıyor. Teoride, Türkiye'deki mevzuat uyarınca, mülteci ve sığınmacıların, haklarında verilmiş olan sınır dışı kararına karşı 15 gün içinde ilgili idare mahkemesine başvurabilme hakları bulunuyor.⁹² Her ne kadar yapılan bu itirazın sınır dışı işlemini durdurması gerekse de Ekim 2016 tarihinde kanunda yapılan değişikliklerle birlikte, bir vakada "kamu düzeni" ya da "kamu güvenliğinin"⁹³ de aralarında bulunduğu belli başlı gerekçelerin olması durumunda, yapılan itirazın sınır dışı işlemini askıya alıcı bir etkisi bulunmuyor. Hâlihazırda sınır dışına karşı gerçekten etkili olabilecek tek başvuru yolu, ayrı olarak yapılacak geçici tedbir talebiyle birlikte Anayasa Mahkemesi'ne yapılacak bir başvurudur.⁹⁴ Türkiye'de Anayasa Mahkemesi, 7 Temmuz 2019 tarihinde *Y.T. Başvurusu* ile ilgili olarak verdiği kararda, yasadaki bu noksanlıkları kabul ederek, etkili hukuk yoluna başvurma hakkının ihlal edildiğine hükmetti ve hükümete, Ekim 2016 tarihinde yürürlüğe konulan değişikliklerden kaynaklanan yapısal sorunları gidermesi için bir yıl süre verdi.⁹⁵

Her ne kadar Suriyelilerin, hukuka aykırı bir şekilde Suriye'ye geri gönderilmelerini engellemek için yasal temsile ihtiyaçları olsa da çok az sayıda kişinin böylesi bir desteğe erişimi mevcut. Türkiye hukukunda mülteci ve sığınmacıların illerdeki barolar tarafından sağlanan adli yardımdan yararlanabilmelerine müsaade edilse de⁹⁶ barolara adli yardım için devlet tarafından aktarılan kaynakların genel anlamda yetersiz.⁹⁷ Bu sorun, Adalet Bakanlığı tarafından her bir baroya sağlanan mali kaynağın miktarının yalnızca baronun

⁸⁷ İstanbul'da bulunan Suriyeli bir mülteci tarafından iletilen cep telefonu mesajı, 28 Temmuz 2019.

⁸⁸ Avrupa Komisyonu, *Türkiye'deki Mülteciler İçin AB Mali Yardım Programı: İzleme Raporu*, Mayıs 2019, https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/190607_facility-monitoring-report-final.pdf, p. 15.

⁸⁹ Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, "Geçici Koruma İstatistikleri," son güncelleme: 10 Ekim 2019, <https://en.goc.gov.tr/temporary-protection2/>.

⁹⁰ Antakya'da bulunan bir sivil toplum çalışanıyla gerçekleştirilen görüşme ve elektronik haberleşme, Temmuz-Ekim 2019.

⁹¹ Sudan'da bulunan Suriyeli bir mülteciyle telefon üzerinden gerçekleştirilen görüşme, 13 Ekim 2019.

⁹² Türkiye Cumhuriyeti, 6458 sayılı *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu*, 29 Ekim 2016, <https://www.refworld.org/docid/5a1d828f4.html>, 53(3). Madde.

⁹³ *Agy.*, 53 ve 54. maddeler.

⁹⁴ ECRE Türkiye Raporu, s. 26.

⁹⁵ Anayasa Mahkemesi, *Başvuru No: 2016/22418: #30826*, 7 Temmuz 2019, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2019/07/20190709-7.pdf>; T.C. Anayasa Mahkemesi, "Sınır Dışı Edilme Kararına Karşı Başvurulabilecek Etkili Bir Yargı Yolu Bulunmaması Nedeniyle Etkili Başvuru Hakkının İhlal Edilmesi ve İhlalin Yapısal Sorundan Kaynaklanması Nedeniyle Pilot Karar Usulünün Benimsenmesi," 7 Temmuz 2019.

⁹⁶ Avrupa Komisyonu, *Türkiye'deki Mülteciler İçin AB Mali Yardım Programı'na Sağlanan Teknik Destek (2017/393359/1): Nihai Rapor*, 31 Ekim 2018, https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/updated_needs_assessment.pdf, s. 32.

⁹⁷ ECRE Türkiye Raporu, s. 41.

bulunduğu ildeki *Türkiyeli* nüfusuyla orantılı olarak belirlenmesinden ötürü daha da vahim bir hale geliyor.⁹⁸ Son olarak, kişiler çoğu zaman sınır dışı işlemlerinden önce Geri Gönderme Merkezlerinde ya da resmî olmayan alıkonulma yerlerinde idari gözetim altında tutuldukları için, yasal temsilci bulabilen Suriyeliler dahi birçok durumda idari gözetim altına alınmalarının ardından avukatlarına erişemiyorlar. Zira avukatlar, Geri Gönderme Merkezlerine erişimlerinin keyfi olarak engellendiklerini ve kimi zaman müvekkillerinin gözetim altına alınmalarından sonraki bir ya da iki gün içinde hızlandırılmış şekilde sınır dışı edildiklerini ifade ediyor.⁹⁹

Sınır dışı edilme riskiyle karşı karşıya olan Suriyeliler açısından değerlendirildiğinde, Türkiye'deki koruma alanındaki bir diğer aşıkâr boşluk ise, geri göndermenin BM mülteci kurumunun kamuya açık şekilde dahil olduğu bir konu olmamasıdır. BMMYK, dikkatine getirilen vakaları illerdeki barolarla yakın bir iş birliğinde bulunarak danışmanlık ve adli yardım sağlama yoluyla bir takip ediyor. Ancak öte yandan, BMMYK zorla geri göndermeler konusunda kamu önünde herhangi bir şekilde bir savunuculuk faaliyetinde bulunmadığı gibi, Türkiye'deki politika ve uygulamalar konusunda da kamuya yönelik açıklamalarda da bulunmuyor. Bazı Türkiyeli avukatlar ve sivil toplum örgütü çalışanları, BMMYK Türkiye'nin, Suriye'ye doğru gerçekleştirilen sınır dışı işlemleri konusundaki sessizliği ve eylemsizliğinden ötürü yaşadıkları hayal kırıklığını dile getiriyor.

TAVSİYELER

Uluslararası Af Örgütü, Suriye'de savaşın başladığı 2011'den bu yana geçen sekiz yıl içinde yeni bir sığınma sistemi kuran ve milyonlarca Suriyeli kadın, erkek ve çocuğa barınma sağlayan Türkiye yetkililerinin cömertliğinin farkındadır. Fakat bu başarılar, Türkiye'yi uluslararası hukuk ve iç hukuk gereğince Suriyeli mültecilere yönelik süregelen yükümlülüklerinden muaf kılmamaktadır.

TÜRKİYELİ YETKİLİLERE TAVSİYELER

- Mültecilerin Suriye'ye zorla geri gönderilmelerine son verilmelidir.
- Zorla geri gönderilen herkesin güvenli ve yasal bir biçimde Türkiye'ye yeniden giriş yapabilmesi güvence altına alınmalıdır.
- “Kamu düzeni” ve “kamu güvenliği” gerekçesiyle gerçekleştirilen sınır dışı vakaları da dâhil olmak üzere kanunun, geri gönderme yasağının ihlal edilmesine karşı tam bir koruma sağlaması güvence altına alınmalıdır.
- Sınır dışı edilmeleri planlanan tüm kişilerin, haklarında verilmiş olan bu karara yasal yollardan itiraz edebilmeleri için 15 gün süre tanınmalıdır.
- “Gönüllü geri dönüş” işlemleri hakkında, geri gönderme yasağına karşı koruma sağlayan uluslararası hukuk ve standartlarla uyumlu ve geri dönmeyi arzu edebilecek kişilerin hür ve bilgilendirilmiş rızasını güvence altına alan düzenlemeler tesis edilip yayımlanmalıdır.
- “Gönüllü geri dönüş” olduğu iddia edilen vakalarla ilgili olarak, yaş, cinsiyet, ülkeden çıkış tarihi ve çıkışın gerçekleştiği sınır kapısının adını içerecek şekilde ayrıntılı istatistikler yayımlanmalıdır.
- Polis memurları ve jandarma tarafından idari gözetim ve geri gönderme esnasında gerçekleştirildiği iddia edilen tüm dayak ve diğer türlü kötü muamele iddiaları soruşturulmalıdır.
- 7 Ocak 2019 tarihli Genelge'nin kapsamı genişletilmeli ve “gönüllü geri dönüş” belgesi imzalandıktan sonra Türkiye'den ayrılmış her Suriyelinin kayıt belgelerini yenileyebilmelerini ve temel hizmetlere yeniden erişebilmelerini sağlayacak tedbirler alınmalıdır.
- Aile bireyleri Suriye'de olan kişiler için Türkiye'deki aile birleşimi kolaylaştırılmalıdır.
- Suriyelilerin çalışma izinlerine erişimi kolaylaştırılmalıdır.
- İllerdeki barolara aktarılacak adli yardım ödeneğinin hesaplanmasında her bir ildeki mülteci ve sığınmacı nüfusu da dikkate alınmalıdır.

⁹⁸ Avrupa Komisyonu, *Türkiye'deki Mülteciler İçin AB Mali Yardım Programı'na Sağlanan Teknik Destek (2017/393359/1): Nihai Rapor*, 31 Ekim 2018, https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/updated_needs_assessment.pdf, s. 33.

⁹⁹ ECRE Türkiye Raporu, s. 92; Avukatlarla gerçekleştirilen görüşmeler, Antakya ve İstanbul, 18 Temmuz 2019 ve 14 Ekim 2019.

- Türkiye'deki Suriyeliler ve diğer mülteci ve sığınmacılar ilgili olarak kültürel çeşitlilik ve sosyal içermeye teşvik edilmelidir.

AVRUPA BİRLİĞİ'NE VE ULUSLARARASI TOPLUMA TAVSİYELER

- Türkiye'deki Suriyeli mültecileri kendi ülkelerine yeniden yerleştirmeye yönelik verdikleri taahhütleri ciddi ölçüde artırılmalıdır.
- Suriyelilere ve diğer mültecilere hukuki yardım sağlanması için ciddi bir kaynak aktarılmalıdır.
- Türkiye'nin "güvenli üçüncü ülke" ya da "ilk iltica ülkesi" olduğu gerekçesiyle AB-Türkiye Mutabakatı kapsamında sığınmacıların Yunanistan'dan Türkiye'ye geri gönderilmelerine son verilmelidir.
- AB-Türkiye Mutabakatı çerçevesinde aktarılması planlanan kaynaklar, Türkiye'nin uluslararası hukuka, özellikle de geri gönderme yasağına saygı göstermesi koşuluyla aktarılmalıdır.
- Suriyeli mültecilerin yerel topluluklarla entegrasyonun teşvik edilmesi için ilave kaynak sağlanmalıdır.

BMMYK'YA TAVSİYELER

- Katılım sağlanan "gönüllü geri dönüş" mülakatlarından Suriye'ye dönüşle sonuçlananların oranına ilişkin istatistikler yayımlanmalıdır.
- Geri gönderme yasağı ilkesine uygun olarak ve sahip olunan yetkinin ifa edilmesi için savunuculuk gayretleri artırılmalı ve güçlendirilmelidir.

**ULUSLARARASI AF ÖRGÜTÜ
KÜRESEL BİR İNSAN HAKLARI
HAREKETİDİR. BİRİSİNE
ADALETSİZLİK YAPILDIĞINDA,
BU HEPİMİZİ İLGİLENDİRİR.**

BİZE ULAŞIN

info@amnesty.org

+44 (0)20 7413 5500

BİZE KATILIN

www.facebook.com/AmnestyGlobal

@Amnesty

SAVAŞ BÖLGESİNE GERİ GÖNDERİLDİLER

TÜRKİYE’NİN SURİYELİ MÜLTECİLERE YÖNELİK HUKUKA AYKIRI SINIR DIŞI UYGULAMALARI

Bu rapor, hiç kimsenin Suriye’ye sınır dışı edilmediğini söyleyen Türkiye yetkililerinin iddialarının aksine, 2019 ortalarında, Türkiye’nin dört bir yanında muhtemelen yüzlerce mültecinin toplandığını, gözaltına alındığını ve isteği dışında dünyanın en tehlikeli ülkelerinden birine götürüldüğünü ortaya çıkarıyor. Herhangi bir kişinin ağır insan hakları ihlallerine uğrama tehlikesi altına girebileceği Suriye’ye sınır dışı edilmesi, bir uluslararası hukuk ilkesi olan geri gönderme yasağını ihlal etmektedir. Türkiye’ye geri dönebilmeyi başaranlar ise Türkiyeli yetkililer tarafından düzenlenen kimliklerinin iptal edildiğini öğreniyor. Geçerli bir kimliği olmayan Suriyeliler temel hizmetlere erişemiyor ve çok daha yüksek bir sınır dışı edilme riskiyle karşı karşıya bulunuyor. İptal edilen bu belgelerin de yenilenmesi imkânsız gibi görünüyor. Sınır dışı edilme riski altında bulunan Suriyelilerin, çoğu zaman hukuka aykırı bir biçimde geri gönderilmelerine engelleyecek yasal bir merci ya da hukuk yolu da bulunmuyor. Uluslararası Af Örgütü, Türkiye’ye, Suriyeli mültecileri zorla sınır dışı etmeye son vermenin yanı sıra, sınır dışı edilen mültecilerin Türkiye’ye yeniden güvenli bir şekilde girebilmesini ve temel hizmetlere erişebilmesini sağlama çağrısında bulunuyor.

